

World Bank خۆڤندڤوڤيڤک بڤ

نڤخشڤ ڤڤگای بانکی جیهانی...

بڤشی ڤڤکڤم ... ئاسڤکمال

بڤشی ڤڤکڤم

“جڤهڤنڤم خاڤڤ چوڤکڤ هڤموو شڤیتانڤکان لڤرڤن” ولیام شکسپیر

کاریگڤری قڤیرانی دارایی و دابڤزینی نرخي نڤوت لڤ ساڤی ۲۰۱۴ پارتی و ڤڤکڤتی فڤرکرد کڤ کڤڤڤکڤکردنی سڤرماڤ ڤڤویستی بڤ نڤخشڤ و سیاسڤتی ئابوری ڤ و ناكرڤت وڤک ۲۵ ساڤی ڤاڤردوو بڤ ڤاوڤتی گومرگی یان بڤ قاچاغ فرڤشی تڤنکڤری نڤوت ئابوری کوردستان بڤرن بڤڤڤوڤ. هڤربڤڤ نڤچیرقان بارزانی لڤ شوباتی ۲۰۱۶ داواي لڤ بانکی جیهانی کردوڤ کڤ نڤخشڤ ڤڤگایڤکی بڤ ڤیفڤرمی ئابوری کوردستان بڤ ئامادڤبکا. ۱* ئڤم نڤخشڤڤڤ بریتیڤ لڤو هڤنگاوانڤی کڤ بازای کوردستان لڤ چوارچڤوڤی نڤخشڤی جیهانی بازای سڤرماڤڤدا ڤڤکڤخا و دڤڤوڤ وڤڤام بڤو کڤشانڤ بداتڤوڤ کڤ لڤبڤردڤم ئابوری سڤرماڤڤداری لڤ کوردستانڤایڤ. بڤرنامڤی حکومڤتی هڤرڤم ” تڤڤوانین بڤ ئاینڤی کوردستان لڤ ۲۰۲۰” ۲* یش لڤسڤر هڤمان بندڤماکانی ئڤم نڤخشڤ ڤڤگایڤی بانکی جیهانی دانراوڤ.

لڤم وتارڤدا لڤسڤر ڤڤویستی ئڤم بڤرنامڤڤ بڤ حکومڤتی هڤرڤم و بانکی جیهانی و کاریگڤری لڤسڤر ئاستی ژیانی خڤڤک و ئابوری کوردستان قسڤدڤکڤڤڤ وئامارڤ بڤ تڤجروڤی ولاتانی تر دڤکڤڤڤڤ ئڤم بڤرنامانڤیان بڤسڤردا سڤپاندون. گرنگی ئڤم باسڤ لڤوڤدایڤ کڤ دڤسڤلاتدارانی کوردستان دڤیانڤوڤ بڤڤڤی ئڤم نڤخشڤوسياسڤتانڤ ئاینڤی ئابوری کوردستان دیاری بکڤن و تاکو سالی ۲۰۲۰ کڤمڤلڤک هڤنگاوبندڤن کڤ دڤخی ئابوری و سیاسي کوردستان دڤگڤڤڤ و چوارچڤوڤیڤکی نوڤ بڤ مللانڤ سیاسيڤکان وخڤباتی جڤماوڤری دیاری دڤکا.

ڤیفڤرمی ئابوری ڤڤشنیارکراوی بانکی نڤودڤوڤتی

ڤڤشتر لڤکانونی دوڤمی ۲۰۱۶ دا لڤ وتارڤکدا “خۆڤندڤوڤيڤک بڤ قڤیرانی ئابوری” * ۳ سڤرچاوڤکانی ئڤم قڤیرانڤ و ئاینڤکڤی و

هه‌نگاوێ‌کانی حکومەتی هه‌ریم له‌ باینی موچه‌ و قه‌رز و که‌رتی تایبه‌تمان کرد. له‌رده‌دا له‌سه‌ر ئهم نه‌خشه‌ گایه‌ی بانکی جیهانی و به‌رنامه‌ی حکومەتی هه‌ریم ” ته‌واوین به‌ ئایندە‌ی کوردستان له‌ ۲۰۲۰*۱۳ دا به‌ چاره‌سه‌ری ئه‌و قه‌یرانه‌ قسه‌ ده‌که‌ین.

خا‌ه‌ سه‌ره‌که‌ی‌کانی ریفه‌رمی په‌شنیارکراوی بانکی نه‌وده‌وه‌تی بریتیه‌ له‌:

۱- که‌مکردنه‌وه‌ی مه‌سه‌ره‌فی حکومەتی هه‌ریم له‌گای که‌مکردنه‌وه‌ی فه‌رمانبه‌ران و که‌ره‌کارانی داموده‌زگا‌کانی حکومەت و که‌مکردنه‌وه‌ی خا‌نه‌نشینی حکومی

۲- که‌مه‌ک نه‌کردنی حکومەت به‌ نه‌خی که‌ها‌کان له‌وا‌نه‌ ماده‌ خه‌راکه‌یه‌کان، به‌ نه‌زین

۳- کردنی خه‌مه‌ت‌گوزاریه‌کانی که‌ره‌با و خه‌مه‌ت‌گوزاریه‌ گه‌شه‌یه‌کان به‌ مو‌ه‌کی سه‌رمایه‌دارانی تایبه‌ت له‌ جیاتی حکومەت

۴- ریفه‌رمی که‌رتی دارایی گه‌شتی و بانک

۵- دانانی ئه‌وه‌وه‌یه‌تی نه‌خشه‌ و بودجه‌ی حکومەت به‌ داینه‌کردنی په‌داویستی په‌ته‌ژ سه‌رمایه‌داریه‌کان

بانکی جیهانی تایته‌ی په‌ته‌ژکه‌ی ”ریفه‌رمی ئابوری له‌ په‌ناو دابه‌شکردنی به‌ره‌مه‌ی سه‌ره‌که‌وتویی و گه‌شه‌ و پاراستنی له‌قه‌وما‌وان و هه‌ژاران” ، به‌ته‌مام نا‌وه‌ره‌که‌که‌ی به‌رنامه‌ی که‌مکردنه‌وه‌ی به‌شی که‌ره‌کار و فه‌رمانبه‌ر و چینه‌ که‌مه‌ ده‌رامه‌ته‌کانه‌(خا‌له‌کانی ۱و۲و۳) و زیاده‌کردنی به‌شی سه‌رمایه‌دارانی ده‌سه‌لاته‌(خا‌له‌کانی ۳و۵) . ئهم شاره‌زی نویسنی سه‌ره‌چهرمه‌ په‌مپه‌سته‌یه‌کانی سه‌ده‌یه‌کانی نا‌وه‌یه‌ته‌ که‌ ده‌بوا‌یه‌ نویسنی سه‌ره‌وه‌ به‌سه‌یت‌وه‌ تا نویسنه‌ ئه‌سه‌یه‌که‌ی ژه‌ره‌وه‌ به‌ینی . ئهم هه‌مان نه‌خشه‌ی ۲۰۲۰ حکومەتی هه‌ریم به‌ به‌ ده‌رده‌ده‌یه‌ په‌ ده‌ره‌ و فره‌وکاری که‌ باسی مه‌ده‌ته‌ی ئهم حکومەته‌ به‌ له‌په‌شه‌وه‌ دانانی گه‌شه‌په‌دان و مافی مه‌ره‌ف که‌ له‌ ۶۶ په‌ته‌دا وکه‌ یکه‌لامی بازه‌گانی وه‌به‌ده‌ره‌وه‌ به‌لا‌وه‌کرا‌وه‌ته‌به‌ به‌ ازانه‌ده‌وه‌ی جه‌ه‌نه‌می ۲۰۲۰ و فره‌شه‌وه‌یه‌تی به‌ به‌خه‌له‌که‌ به‌قیمه‌تی هه‌شته‌ی ئاینده‌.

له‌ گای ئهم نه‌خشه‌ و ریفه‌رمی‌وه‌ ده‌رده‌که‌وه‌ که‌ که‌شه‌ و قه‌یرانی ئابوری و دارایی به‌لای بانکی جیهانی و حکومەتی هه‌ریم‌وه‌ ئه‌وه‌ نیه‌ که‌ نه‌وت و سه‌ره‌چا‌وه‌کانی وه‌ و داها‌تی کوردستان کرا‌وه‌ته‌ مو‌ه‌کی چه‌ند به‌مه‌ما‌یه‌کی حزبی و زه‌ره‌به‌ی خه‌ه‌که‌یش مو‌چه‌یه‌کی مه‌مه‌وه‌ مه‌ژیان هه‌یه‌ و خه‌مه‌ت‌گوزاریه‌کان له‌ نه‌مه‌ترین ئاستدایه‌. به‌ه‌که‌ که‌شه‌ی ئه‌وان چه‌نیته‌ی که‌مکردنه‌وه‌ی ئه‌و به‌شه‌ که‌مه‌ و نه‌ا‌چیزیه‌ که‌ به‌ مو‌چه‌ و

خزمەتگوزارییەکان دەرێ. ئێمە خاڵی هاوبەش و بەرزێ و نەدی هاوبەشی ئێمە دوو لایەنێی کە دایانە و ئابوری کوردستان بە کەڵەکێ سەرماوە لێ سەر حسابی هەزارکردنی کرێکار و فەرمانبەر و هاوڵاتی کوردستان ریفەرەم بکەن. ئێمە پڕۆژەیی بەئاشکرا دێلێ حکومەتی هەرێم دێ بە لێموچە و خزمەتگوزارییەکان کە مەبەتێ و تاکو پارێ کە مەپانیان بەدات!

بانکی جیهانی ماوەی ۳ ساڵی بە حکومەتی هەرێم دێست نیشانکردو بە جێبەجێکردنی ئێمە هەنگاوانێ واتە تا ۲۰۲۰، بەلام دێلێ حکومەتی هەرێم توشی سەرسوێمانی کردوین کە “هەنگاوی خەرای وای ناوێ لێ یەکسەرێ لێبردو کە ۳۷٪ سەرفیاتی کەمکردو و لێ لێگەیی کەمکردو وێ موچە و ریفەرەمی پشەتوانی نەخ و خزمەتگوزارییەکان(واتە گرانکردنیان)”*(سەرچاوەی ژمارە ۱ لاپەڕە ۷). واتە خەڵکی موچەخەر و کرێکار و کارمەند و خانەنشین و خەڵکی کەم دێرامەتی کوردستان لێ ساڵێ کەدا ئاستی ژیاڵیان بە زیاتر لێ ۲/۳ پەشتریان دا بەزیو و بەگومان نەخش و سیاسەتی ۲۰۲۰ ی حکومەتی هەرێم کە بەینی موچە و گواستەوێ موکەیی تی کارێ با و خزمەتگوزارییەکان لێ ناوێشانی حکومەتی هەرێم و بە موکەیی ئاشکرای بەرپرسێ حزبێکان تەنیا هەنگاوەکانی سەرێ تایی لێ لێگەیی و ئێ و لێگەیی دا کە بە جێهەنەمەک دێگات کە لێ ۳ ساڵی داها تودا هەمو ئاکامێکانی دێبینین.

ئێمە بەدێ بون و چەپێ لێدانێ بانکی جیهانی* ۴ بە “ئێو لێویاتی سیاسی لێ تێوانین بە ساڵی ۲۰۲۰”ی حکومەتی هەرێم، کە مامی بچوک و بارزانی بچوک بە دێسەلێاتی میلیشیایی نەوتی یێکەتی و پارێتی دایانناو، لێبەر ئێو یێ کە هەمان نەخشێ ریفەرەمی ئابوری بانکی جیهانی بەلام بە میکانیزمی چێک و فریودان. بانکی جیهانی دێلێ جێبەجێکردنی ئێمە بەرنامەیی زەر دێمەک لێ ژێهەلێاتی ناوێ استدا چاوەلێ بون*(سەرچاوەی ژمارە ۱ لاپەڕە ۳) بەلام هێچ دێو لێتێک نەیتوانیو بە ئاسانی بەیاری بە جێهەنەم سپاردنی خێک بەدا و هەربێ یێ توشی شێک بون لێ کوردستاندا لێبەر ئێو لێوان یێ لێهێچ شوێنێکی دنیا کە مەبەتێ چەتێ دێسەلێاتداریان بەم شوێی یێکەتی و پارێتی کە دوژمنێ بەگیانی خێکە کە نێبینی. بە سەلماندنی ئێمە استی سەرێکی ئێمە لێ پەرێتی سندوقی دراوی نێودو لێتی* ۵ بکەن کە دێلێ ماوەی ۳۰ ساڵێ ئێمە بەرنامەیی ریفەرەم ئابوریان لێ ژێهەلێاتی ناوێ راست نەیتوانیو لێلایەن حکومەتێکانی ناوچەک و بەجێتێ پەشوو و سەرێای ئێو ش لێبەر رامبەر سیاسەتی برسێکردن و هەزاری و بەکاریدا وێک بینیمان بەهاری عەرێبی و لێ پەینی دژی ئێمە دێسەلێاتداران ی

ناوچۆكۆى لۆكۆوتوو.

حكومەتى ھەرلەم دەستى كۆرد بى بىنى موچى و دواتر بى ناوى پاشۆكۆوتوو بىلەن سىمى موچى كۆرد بى نىو و چارۆك و نەدانى بى چەند مانگ ، ئۇمان بىلەن بىلەن بىلەن سىمى وازەننى فەرمانبەرانى لۆكارىكانىيان و خە بىلەن كۆردنىيان كۆ ئىستا ئۆزى ۲۴% ھىزى كار پەك دەھەندە. بىلەن ئامارى بانكى جىھانى ۸۵% داھاتى كوردستان لۆفرىشتىنى نەوت بىلەن ئام ئۆزى كۆركاران و كارمەندانى ھەرلەم لۆم بىلەن دا برىتىيە ۰.۱%* (سەرچاۋى ژمارى ۱ لاپەن ۳)

كۆوات بىلەن كۆنى تىرى كۆرتى ئابورى پەلەستى بىلەن ھەر موو ژمارى بى ھەزى كار نى و نەبەت داھاتى كوردستان خەجى موچى ئۆ و فەرمانبەرانى بىلەن كۆ لۆبەلەن مەھەننىدا بىلەن شدارى ناكەن. ھاۋكات بانكى جىھانى ھاۋارى ئۆۋەكە كۆ لۆ ساى ۲۰۱۴ دا معاشى خانەنشىنى نىزىك بىلەن مليارۆك دەلار بىلەن (يان لۆ ۲.۸% كۆ بىلەن مەھەننى ناۋخەي) و ئۆمە ئاستەكى بىلەن رۆز و "ئۆم سىستەمەى موچى خانەنشىنى و دابىنكۆردنى كۆمەلەى تى ناتوان بىلەن رۆدەۋام بىلەن. كۆوات دە بىلەن موچى خانەنشىنى كۆمبەلەتە و ھۆكۆمەت زىگاربىلەن لۆ ژمارى زىلە لۆ خانەنشىن و كۆركار و كارمەند لۆ كۆرتى ھۆمى دۆركەن تاكو ئۆم ژمارەى كۆم بىلەن. بىلەن كۆى تر لۆ ئامەلگارىكەن برىتىن لۆ كۆمەك نەكۆردن بىلەن نەخى كۆلۆپەلە سەركەكەن وەك خەراكى سەركەكى و سوتەمەنى و سىپاردنى نەخ بىلەن بازار ۰.۱%* (سەرچاۋى ژمارى ۱ لاپەن ۱۰). قەيرانەكەنى بىلەن نەزىن و سوتەمەنى و گرانى ئۆزىلەن ئۆزى خەراكى و دۆرمان كۆ توشى بازارى كەنى كوردستان دە بىلەن نمونەلەكن لۆم سىياسەتە كۆ ھۆكۆمەتى ھەرلەم دەستى بىلەن با.

كۆمكۆردنەۋى ئۆزى مەسەرەفەكەنى ھۆكۆمەت كۆ لۆ ئىستادا بىلەن (۵۰%) ى كۆى داھات دادەنە كۆشەى سەركەكى بىلەن بانكى جىھانىلە ھەرلەن پەلەنىيە ئۆۋەكە كۆ ئۆم ئۆزى دە بىلەن كۆمكۆرتەۋە لۆ گەى ئۆ ھەنگاۋانەى لۆ سەركەۋە باسكرا وە باشتەن گە بىلەن جەلەكۆردنى ئۆ ىفەرمەن بىلەن دادەنە كۆ كۆرتە ئابورىكەن بەرەتە دەست كۆرتى تەبەت و ئۆ و سەركەراىەتى بىلەن. * (سەرچاۋى ژمارى ۱ لاپەن ۲ و ۸)

كۆوات ئاشكراىە كۆ ئۆم جادۋەى كۆرتى تەبەت دىكا لۆ ئابورى كوردستان برىتىيە لۆ:

۱- دۆركۆردنى كۆركار و كارمەند تەيدا لۆ كۆرتى تەبەتە ئاسانە و

د ډرکړدنی دام-زراوانی حکومی که له پېښو د ننگدان و خرم-تی حزبی د س-تداردای له م ک-رت-دا نی. ک-واته ئو و ټټ-ی ب-کاری-ی که ئابوری ر-یعی کوردستان ب-ناچار ب-ره-می د-ه-ند د-توان- ب-پ-ی ئو-ی که ک-رتی تایب-ت د-س-تدار- ک-ش- ناب- و د-ب- خ-ک ب-کاری قبو- بکا و چاو-روانی له دام-زرااندنی حکومی نه ب.

۲- خان-نشینی که م د-ب-ت-و و له ئ-ستادا موچ-ی خان-نشینی ک-رتی تایب-ت نی

۳- که م-کی نرخ نام-ند و بازار و ک-رتی تایب-ت نرخي کا-کان ب-پ-ی قازانچ و هاوک-ش-ی داوا و خست-و-و دیاری د-ک-ن، گ-نم و برنج و ټټ و د-رمان و پ-داو-یستی- س-ر-تایب-ک-انی تر له ټټ-گای حکوم-ت یاخود ب- نرخي حکوم-ت دابین ناکر-ن.

۴- ک-رتی کار-با و وز- و ت-ندروستی ب-پ-ی بازار نرخ-کان دیاری د-ک-ن و هیچ که م-ک-ک ب- هاو-اتیان ناکر- ب- دابینکړدنی ئو پ-داو-یستی- س-ر-کیان- و ه-مو ک-س د-ب- پار-بدا ب- د-ست-ب-رکړدنیان و ب-پ-ی بازار نرخ-کانیان د-چ-ت- س-ر.

دوالیزمی ک-رتی تایب-ت و ک-رتی حکوم-ت

له پ-ټ-ی بانکی جیهانی دا ک-رتی تایب-ت بریتیه له هاندانی که میانیا گ-ور- بیانیه-کان ب- بشداری و ش-ریک بون له م پ-ټ-زان-ی ک-رتی تایب-تدا .*) (س-رچاو-ی ژمار- ۱ لاپ-ټ- ۸ خالی ۱۲) ب-گومان ه-روک له بوارۍ نه وتدا پشکی ئم که میانیا نه ۸۰٪ و پشکی حکوم-ت-ک-ی ی-ک-تی وپارتي ۲۰٪ ب-ه-مان شوو له م ک-رتی تایب-ت-شدا با-د-ستی ه-ر ب- که میانیا گ-ور-کان- . ب-م پ-پ- پ-داگری بانکی جیهانی له س-ر گ-ش-پ-دان و با-د-ستی ک-رتی تایب-ت ب- نه ه-شتنی م-ن-پ-لی د-س-اتی ناو-خ-یه ب-س-ر ب-ره-مه-نان و بازار-ی کوردستاندا نهک گ-ش-ی ئابوری.

ب-م ب-چی حکوم-تی ه-ر-میش ه-مان ب-رنام-ی تایب-تی کردنی مو-کی ئم ک-رتان-ی ئابوری ه-یه؟

ئابوری کوردستان خ-ی ئابوری مو-کای-تی تایب-تی چ-ند بند-ما-ی-کی حزبی د-س-تدار- و ل-استیدا ئو-ی ب-ناوی حکوم-ت-و-ی ب-پ-ی ت-وازنی ه-زی میلشیا-ی و حزبی ب-س-ر ک-س و بند-ما- و گروپ- چ-کدار-کاندا داب-شکراو- . گ-ټ-ینی مو-کای-تی حکوم-ت ب- مو-کای-تی تایب-تی که میانیاکان س-میت پ-دانی مو-کای-تی ئو ب-رپرس و بند-مان-یه که تائ-ستا ل-ټ-ر ناوی حزب و و-زار-ت و دامود-زگا ف-رمیه-کاندا داهات-کانیان ب- خ-یان پاوان کردو- . بازرگانی نهوت

وخراک و دەرمان و جگەر و هەر شتێکی تر ئێگەر ئاستێوخێ لێژێر
دستی بنێمێمان چێکارێکاندا نێبێ ئێوا پشکی سێرێکی هێ ئێوان.

تایبێتی کردنی موکایێتی کێرتێ ئابوریێکان بێ یێکێتی و پارتی
واتێ زگاریبون لێوێ بێشێک لێداهاتی کوردستان مێسێفی موچێ و
خزمێتگوزاری پێ دابین بکێن و بێرپرس بن لێ دابینکردنی گوزێران و
تێندروستی و خوێندنی خێک. خسوسی کردنی دامودێزگاکانی حکومێت
پێبێپێستی دێسێتێکێ کێ کێرتی سێربازی و سیاسی و دیبلێماسی
خسوسی کردو و موکایێتی تایبێتی ئابوری مونی پێلی سێرجێم
بوارێکانی حوکمێانی تێواو دێکا. بێ بانکی جیهانی و سندوقی دراوی
نێودێولێتیش کێرتی تایبێت بریتێ لێ یێگێدان بێ مێنێپێلی
کێمپانیایێ مالی ئیمپریالیستیان. هێربێ یێ دروست وێک
شکسپیر دێلێ لێ کوردستانیش شێیتانێکانی هێرێم و بانکی جیهانی
کێبونێتێو و جێهێنێمیان چێل کردو.

لێبێشی دوو مێدا لێسێر گێشێ ئابوری و ئایندي ۲۰۲۰ بێپێی ئێم
نێخشێکێکێ و سیاسێتێ ئابوریێکانی حکومێتی هێرێم و کاریگێری
ئابوری و سیاسێکانیان دێکێن.

PUBLIC - EXECUTIVE - SUMMARY - of - KRG - Economic - Reform - Roadmap - - ۱*
post-Decision-Review-5-30-2016.pdf

http://www.ekrg.org/files/pdf/KRG_2020_last_english.pdf ۲*

۳<http://www.nrttv.com/birura-details.aspx?Jimare=2413>*

ع*

<http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2016/05/30/economic-reforms-will-help-achieve-sustainable-and-inclusive-growth-in-the-kurdistan-region-of-iraq>

<https://www.imf.org/external/pubs/ft/med/2003/eng/abed.htm> ۵*

حزبی کوشنده ... به ختیار محهمه د

کوشنده ترین شت له کێمێهێگهکانی ئێمهدا حزبایه تیکردنه؛ چونکه تێ
زێر جار به ئاستی دهێکی درێ و به درێش دهێکی ئاستی (به تایبه تیش

له ناو حزب دهسه ا تداره ته قليدييه كاندا).

ئيلتيزامي حزبايه تي وا دهكا، كه ت (چ له بهر خ شهويستي سهر كه كه ت ب، يان له بهر بهرژه و ه ندي حزب و بهرژه و ه ندي تايبه تي خ ت ب) ه ه و تاواني خ ت (حزبه كه ت، سهركرده كه ت، خودي خ ت) نه بيني و حاشاي ل بكه ي و پاساو و بيانوي ب به نيته وه و ه و ده و هك استي و مافي ه ها نيشاني خه كي بده ي، كه چي كه س و لايه ني است و مافخوراو به ه ه و ناحق وه سف بكه ي و ه رش ي ب بنه ما و نا ه وايان بكه يته سهر و استي ئه وان بكه يته در و در كا ني خ شت بكه يته استي.

حزبايه تي لهم حا ه ته دا ك و كينه يه، نهك سياسه تكدن؛ ك و كينه يهك هه موو شت ك ناشيرين دهكا و هه نگاو بهره و ديكتات رايه تي هه ده ن. من پ شتريش ز ر جار گوتوومه، هه ميشه (قاعيده) ي حزب ئي سهره كي ده بين له به ديكتات ريكدني سهركدرايه تي ههر حزب ك و ههر سيستم و دهسه ا ت ك. ئه و جه ماوه رهي ه شياريه حزبيه كوشنده كه ي پاساوان (به ههر ناو ك ب) ب تاواني حزبه كه ي (له ناعه داله تي و له سته م و له تير ركدن) ده ه ن ته وه، ئه وه ئه م جه ماوه ره به خ شحا ييه وه ئيجازه ي به پر سه ي تاوانكاري حزبه كه ي داوه و خ شحا ه، كه نه ياره كان ي حزبه كه ي بكوژر ن و تير ر بكر ن و له ناو ببرد ر ن. ئه م ك و كينه يه جه وه ري فه لسه فه ي فاشياتي (فاشيزم) پ ك ده ه ن.

استه سهركرده ي كاريزم ي ديكتات ر هه ميشه جه ماوه ره كه ي له سهر ملكه چي و خ شهويستي ه ها ب كه سايه تي خ ي و ب حزبه كه ي ا د ن و پهروه رده دهكا، به ام سهركرده هه ميشه ب ئيراده يي و خ شهويستيه كي كو رانه (ههر له سهره تاوه) له جه ماوه ره كه ي ده بين و به دي دهكا؛ ب يه ئه ويش (له گه ي دهزگا حزبيه كانيه وه) ئيش له سهر قوو تر كرده وي ئه م ب ئيراده ييه و ئه م خ شهويستيه ه ها يه كو رانه يه دهكا.

ده ب له بير نه كه ين، هه موو ديكتات رايه تيهك به هاي (سيفه تي) پير زي و پر سه ي دهرووني پير زكدني له پشته وه يه. هه موومان له م ئانه گو مان له ب ياره سه ير و سه مه ره (له جه وه ردا ئاينيه كه ي) سهر كه ديكتات ره ه ها كه ي ك ري اي باكوور بوو، كه ئاهه نكي جه رني سهر ي سا ي قه ده غه كرد و داواي په رستني دا پيري خ ي كرد (ئه مه له ئيمپرات ره ك نه كان ده چ)، كه داوايان له خه ك ده كرد بيان په رستن). له م نموونه يه دا حا ه تي پير زكدن ده گاته چ ه پ يه خ ي. ئايا له پشت هه موو پير زكدن كه وه ترساندن و ت قاندينش نيه؟ هه موو كه س ك ده ب له سهركرده ي ديكتات ر بت ق. ل ره

خـشه‌ویستی و تـقـانـدن تـکـه‌ی یه‌کـدی ده‌بن، به‌ام له ئاکامدا
تـقـانـدن به‌سـهـر هه‌موو شتـکـدا زا ده‌بـ. به‌نموونه: له ئه‌مانیای
هیتلهر و له وسیای ستالین و له عـراقی سه‌ددام و له کـریای
باکووری (کیم جـنگ ئـن) و باب و باپیرانی، ئهم ترس و تـقـانـده
پیرـزه هـهایه به‌سـهـر هه‌موو شتـکـدا زا بووه و زا هـ.

پـچه‌وانه‌ی ئهم نموونه له جیهانی هاوچه‌رخدا ماندـللا و کـمـه‌گـه‌ی
ئه‌فهریکای باشووره. ماندـللا‌ی مرـقـدـست و دیموکراسیخواز، نه‌ک ههر
نه‌بووه هـمزـکی پیرـزی دیکتاتـر، به‌کـو هه‌موو بته‌کانی پیرـزایه‌تی
سیستمی هـگـه‌زیه‌رستی (ئه‌پارتایدی) ئه‌وسای ئه‌فهریکای باشووری تـکـ
شکاند و ئه‌و بووه هـمـای خـشه‌ویستی و دیموکراسی و به‌های
لـبوورده‌یی و دـنـیای له‌م کـمـه‌گـه‌ شـه‌زاو و پـ له‌سته‌م و
دواکه‌وتوو. پـده‌چوو، نه‌جه‌ماوه‌ره‌که‌ی ماندـللا ویستیان وه‌ک خوا
بیه‌رستن، نه‌ئویش ههرگیز بـوا‌ی به‌پیرـزکردن و به‌پیرـزکردنی
خـی هه‌بوو. له‌مه‌وه ئه‌و مـژوویه‌کی نو‌ی له لـبوورده‌یی و ئاشتی و
پـکه‌وه‌ژیان بـ کـمـه‌گـه‌یه‌کی هـگـه‌زیه‌رست به‌دی هـنا و بووه هـمـای
خـشه‌ویستی و ئازادی هه‌موو جیهان.

ماندـللا هه‌موو خه‌ک خـشـیان ده‌و، به‌ام دیکتاتـران هه‌موو خه‌ک
لـیان ده‌ترسن، ئا ئه‌مه‌یه جیاوازی جه‌وه‌ری و سه‌ره‌کی نـوان
سه‌رکرده‌ی کاریزمای دیموکراسیخواز و سه‌رکرده‌ی کاریزمای دیکتاتـر.

جیهانیبوونی ئه‌ده‌بی کوردی ... د. فوئاد ره‌شید

له‌نـوه‌ندی رـشـبیری کوردیدا، زیاتریش له‌میانی چاوپـکه‌وتنه
رـژنامه‌وانیه‌کاندا و له‌رـگـای پرسیارکردن له‌نووسه‌رو رـشـبیرانی
کوردیه‌وه، زـرجار قسه‌له‌چـنـتی و چه‌ندایه‌تی جیهانیبوون و نه‌بوونی
ئه‌ده‌بی کوردی کراوه و ده‌کرـت و ئهم جـره پرسیارانه‌ده‌وروژـنـرـت:
– ئایا شیعری کوردی یا چیرـکی کوردی گه‌یشـتـه ئاستی ئه‌ده‌بی
جیهانی؟

– ئایا ده‌قی کوردی بـچی نه‌یتوانیوه (به‌پـی پـویست) سنووری
نه‌ته‌وايه‌تی خـی بیه‌نـت و جـگـایه‌ک بـخـی له‌نـو خوـنـه‌رانی

میلله تانی دیکه دا بکا ته وه؟

– ئه ده بی کوردی به بهراورد له گه ئه ده بیاتی جیهاندا له چی ئاسته کدایه؟

ئهم پرسیارانه و هاوش وه کانی به ده ربین و له وانینی جیا وازه وه وه ئامدراونه ته وه و زرجاریش وه ئامه کان به ش وه یه کی نه گه تیقیانه بووه، به تایبه تی کاتێک تایبه تمه ندتی ژین و ژینگه ی نووسه ری کورد له لایه ک و تایبه تمه ندتی ئه زموونی ئه ده بی ده قی کوردی له لایه کی دی، ره چاو ناکریت و به چاو کی کهم ته ماشای ده قی خما ی ده کریت و چه ند تیکستی کی بیانی ده کریته نموونه ی با ئاو پوه ری هه سه نگا ندن.

ئهمه له ره دا به نیازنین ئهم وه ئامه جیا وازانه پهللن بکه یین و هه یان سه نگه نین، به کو ده مانه ویت جهخت له وه بکه ینه وه، که بهر له وه ی ئه ده بی کوردی له بهرامبه ر ئه ده بی جیهانی رابگرین و پرسیار له چ نه تی و چه ندایه تی جیهانی بوون و نه بوونی بکه یین، پهیسته بزانیین مه به ست و مانا کانی چه مک و زارا وه کانی (ئه ده بی جیهانی) و (ئاستی جیهان) و (جیهانی بوون، عاله میهت) چین؟ زانیینی ئهم زارا وانه به گرنه ده زانیین، چونکه له لایه ک ئهم چه مک و زارا وانه به مانا و مه به ستی جیا واز به کاره ئه راون و له لایه کی دیکه شه وه دیاری کردنی وردو با به تیانه ی هه ر چه مک و زارا وه یه ک کاریگه ری خ ی ده بیت له چ نه تی وه ئامی هه ر پرسیارێک له و پرسیارانه ی ئامازه مان پهلدا.

* ئه ده بی جیهانی:

له ژده رو سه رچا وه کانی ئه ده بی بهراورد کاریدا، به چه ند مه به ستی کی جیا قسه له سه ر چه مکی (ئه ده بی جیهانی) کراوه: + شاعیر و فه یله سوفی ئه مانی (گه ت 1749 – 1832) زارا وه ی (ئه ده بی جیهانی) به و مانایه به کاره ئه ناوه که رێژێک له رێژان ئه ده به جیا وازه کانی هه موو جیهان – له ووی هونه ری و به های مر فایه تییه وه – ببه یه ک ئه ده ب. به و مانایه ی جیا وازی زمان ی له بترازیت، ئیدی له هه موو شتێکدا هاوش وه بن و هه موو میلله تانی دونیاش به شداری له دا شتن و دا هه نانی بکه ن(1).

دیاره به دیهاتنی ئه ده بی کی له م ش وه یه – هه ر وه ک (گه ت) خشی ئامازه ی پهلدا وه کار کی دژوارو ئهسته مه، چونکه هه ر کمه گه و ژینگه و میلله تێک تا ئاده یه ک تایبه تمه ندیی خ ی هه یه، خودی تیکستی ئه ده بیش بهر له هه موو شتێک سیماو مرکی ناوخی یی بنکه و لانکه ی واری خ ی هه ده گریت، ئهمه زده باری ئه وه ی که هه ر نووسه ر کیش ش وازو جیهانیینی خ ی هه یه.

+ رښځى وښك و ئستن وارين:

هه نډجار زاراوې (ئده بى جيهانى) بڼه نو بهرهمه ئده بيا نه به كاردت، كه وه كو شاكاركي ئده بى له ئاستكي جيهانيدا ناسراوه و ناوبانگي دهركردووه. (رښځى وښك) و (ئستن وارين) پښانوايه زاراوې (ئده بى جيهانى) پتر هم مه بهسته دهگرتهوه و لهميانه شدا ئماژه به بهرهمى شاعير و نووسه راني وهك (دانتي و شكسپير و گوتې) دهكهن، هه بهته لږدهدا ئماژه بهوېش دهكرت كه ئهمجږه بهرهمانه لهخځاو هه مهكيانه بهو پلهو پايه يه نه گه يشتوون، به كو بهاي ئيستاتيكي و ره ههنده مرځيه كاني ناوه ځكه كانيان رځگايان بڼه شاكاربوونيان خځشكردووه (2).

+ ئه لهسكه ندهر ديمه:

(ئلهسكه ندهر ديمه) لهكت بهكې خځيدا (شهنگسته كاني زانستى ئده بى بهراوردكاري) به چهنده شځوه يهك قسه ي لهسهر چه مكي (ئده بى جيهانى) كړدووه.

جارځك ئماژه بهوه دهكات كه چه مكي (ئده بى جيهانى) تنها ئده بياتي ميلله ته مه زن و پښكه وتوووه كان ناگرتهوه، به كو بهرهمى ئده بى نه تهوه بچووكه كانيش دهگرتهوه. جارځكيش ئماژه به جياوازي و هاوبه شى چه مكي (ئده بى جيهانى) لهگه ا (زانستى ئده بى بهراوردكاري) دهكات و جارځكي ديكه ش ئدگار كاني (ئده بى جيهانى) دياريدهكات و لهميانه دا ئماژه بهوه دهكات كه ئده بى جيهانى نو بهرهمانه ي لهخځگرتووه كه ئاراسته يه كي فيكرى با او ره خنه يه كي به هڅزى كځمه ايه تيان تځدايه (3).

هر لم چوارچځوه يه دا (ديمه) ئماژه بهوه دهكات كه با ا يي ئده بى جيهانى لهسهر بهاي هونه رى ره گهزه پځكه ځهنه كاني راده وه ستځت (4). دهكرت كځي بيرو بچوونه جياوازه كان سه بارهت به چه مكي (ئده بى جيهانى) لهسځ ئاراسته دا كورت بكرتهوه (5):

1— ئا استه يهك چه مكي (ئده بى جيهانى) بڼه تځكځا ئده بيا نى ميلله تاني سهر ځووى.

زه وى به كارد هڅنځت، بهم پځيه ش ئده بى هر نه تهوه يهك به شځكه لهم ځووى ئده بى جيهانى.

2— هه نډكجار چه مكي (ئده بى جيهانى) بڼه چهنده بهرهم ځكي ئده بى به هڅزى هه بڅارده ي نځو ئده بياتي جيا جيا به كارد هڅنځت.

3— هه نډكجاريش (ئده بى جيهانى) بهو مانايه به كاردت كه كځمه ځك بهرهمى ئده بى دهگرتهوه كه له چهنده روويه كه وه هاوبه شن و پځكه وه گرځدراون و نموونه ي ئهمجږه بهرهمانه ش له ئده بى نه تهوايه تي

میلله تاندا بهرچاوده که ویت.

* (جیها نیبوون = عالهمیهت) ی ئهدهب**:

له سه رچاوه کانی ئهدهبی بهراوردکاریدا، چه مکی (جیها نیبوونی ئهدهب) پتر به دوو مانا به کاره نراوه:

1- بهو مانایه ی که ئهدهب لهدهره وهی سنووری نه ته وایه تی خێ کێمه لک شێوازو به های هونه ری و نو به نته نێو خێیه وه، به مه بهستی پتر دهو له مه ند کردن گه شه پدانی ئهدهبی نه ته وایه تی (6). لهره دا م رککی جیها نی به ئهدهبی نه ته وایه تی ده به خشر ت لهرگای کاریگه ربوون به فێرم و بابه تی میلله تانی دیکه وه.

2- جیها نیبوونی ئهدهب: بهو مانایه ش به کاردیت که ده قکی ئهدهبی، له بهر به پێزی و به هێزی لایه نه جیاوازه کانی، سنووری ئهدهبی نه ته وایه تی خێ بیه نیت و خێ بگه یه نته بهر دیدهی خو نهرانی میلله تانی دیکه (7).

هه به ته ئه م سنوور تپه اندنه، چه ند ه کار لک گای ب خێ شده کات، هه ندکی دیکه ش ئاسته نگی ب دروست ده کات:

(ئه له کسه ندهر دیم) ئاماژه به وه ده کات که ناوهر ککی سه رنج اکشی به پێزو زمان و شێوازکی سروش ئامێزو نو کارییه کی هونه ریانه ی به هێز (8)، ئه مانه زه مینه سازی ده کهن ب ئه وهی ده قکی ئهدهبی به ناو و تانی جیها ندا بیاو بته وه.

هه رچی ره خنه گرو تو ئه ری هه نگاری (لاس لکار دیش) ه لهدهره وهی خودی ده قی ئهده بییه وه ئاماژه به چه ند ه کار لک ده کات که لکی کاریگه ده بینن لهرگادان و نه دان به جیها نیبوونی ده ق، ئه م ه کارانه ش وه (بوون و نه بوونی قه واره یه کی سیاسی و رێ و کاریگه ری ده زگا کانی راگه یان دن و به هێزی و لاوازی بزا قی وه رگێان و کم و زێری ژماره ی دانیشه تانی و تات و راده ی به ربیاوی زما نی ده ق) (9).

* ئهدهبی کوردی و جیها نیبوون:

ئاشکرایه ئهدهبی کوردی له ووی ناوبانگی و ناسراوی و به ربیاوییه وه، له ئاستکی جیها نیدا ئاماده بوونکی ئه وتی نییه، بچی؟

ئایا له بهر نزمی ئاستی هونه ری و بابه تیانه ی ده قی کوردیه، یان بهر له م ه کاره، چه ند ه کارکی ده ره کی دی - لهدهره وهی ده قه وه - له پشته وهی ئه م کێشه وه یه ن؟

بگومان ئهدهبی کوردی خاکی نییه له شاکارو به ره می جوان و

سهرنجراککش و داهنهرا نه، ئهوانهئ سهرنجئ شيعرئ کلاسيکئ کورديان داوه، درکيان بههبووني دهقئ جوان و شاعيرئ داهنه ر کردووه، بـ نموونه لهميانه يه دا (د. مارف خهزنه دار) دهـت: (مينـسکئ بهچاوـکئ بهرز ته ماشاي ئه ده بي کوردئ دهکات، بهـاستئ دهگاته هـندـ تـبينئ، ئه ویش ئه وه يه نه بووني لـکـکـينه وه له ئه ده بي کوردئ بـ ته هـئ ئه وهئ نرخئ ته واوي ديارئ نه کرـت، ههروهـا بووه ته هـئ ئه وهئ دهوړئ ئه ده بي کوردئ له ئه ده بيـاتئ رـژهـاتئ ناوه راست روون نه بـتـ.)(10).

کهواته ئه ده بي کوردئ به پـئ پـويست و وه کو ئه وهئ که هه يه له ئاستـکئ جيهانيدا نيه و ميلله تاني دئ ـ به راده يه کئ زـر ـ پـئ ئاشنانين. هـکاره کئ بـ ئه وه ناگهـتـه وه که دهقـکئ جوانمان نيه که له توانيدا بـت ببـته جـگـاي سهرنجئ خوـنه راني ميلله تـکئ دئ، نهـخـر، بهـکو چه ند هـکارـکئ ده ره کئ ـ له ده ره وهئ دهقه وه ـ بوونه ته ئاسته نگ له به رده م بـاو بوونه وهئ دهقئ کوردئ و ناسيني وه کو شاکارـکئ ئه ده بي له ئاستـکئ جيهانيدا.

(مينـسکئ) يش ده رکئ به م مه سه له يه کردووه، بـيه له باسکردنئ پايهئ ئه ده بي

کورديدا، به ئامازه يه کئ کورت دهـت (هـئ ده رنه که وتني نرخئ راسته قينهئ ئه وه يه که به ره مئ له ژـر ده ستدا نيه، ههروهـا لـکـکـينه وه يه کئ ته واویش له زمانئ کورديدا نه کراوه (11)).

کهواته ئه و بارودـخـه سياسي و کـمـمهـايه تي و رـشـنـبـيريـه دژواره ي که ميلله تي کوردئ تـدا ژياوه، له چه ند ين لاوه کاريگه رييه کئ خراپئ کردووه ته سهر ده رکه وتني ئه ده بي کوردئ، چونکه له ناوچوون و فهوتاني به ره م، نه بووني لـکـکـينه وهئ تـروته سهل له سهر زمان و ئه ده بي کوردئ لهکات و ساتئ خـيدا، هه موو ئه مانه پـوه ندن به نه بووني ده وـهـت و قهواره يه کئ سياسي سهر به خـوه.

ئه گـر بـ نموونه قسه له سهر هـکارئ (زمان) بکه ين، ده بينين شاره زايان له چه ند روويه که وه ئامازه يان به گرنگي (زمان) کردووه. ئه وه تا (مينـسکئ) نه بووني لـکـکـينه وهئ تـروته سهل له سهر زمانئ کوردئ، به هـکارئ ده رنه که وتني پايهئ راسته قينهئ ئه ده بي کوردئ داده نـت.

(لاسلوکار دوش) رادهئ به ربـاوئ ههر زمانـكـ به هـکارـکئ گرنگ ده زانـت له وهئ به ره مـه ئه ده بيه کاني سهر به و زمانه، وه کو ئه ده بـکئ جيهاني له قهـم بدرـن و خـيان به جيهان بناسـن(12). ناله باريئ باري سياسي ميلله تي کورد، نهـكـ ههر رـگـاي له به رده م

بـاوبوونهوهی زمانی کوردی گرتووه، بهـکـو لهـچهـندین لایهـنهوه کـشـی بـخـوـقـاندووه، وهـکـ نهـبوونی زمانـکـی ئهـدهـبی یهـکـگرتوو، نهـبوونی رـنـووسـکـی یهـکـگرتوو، لهـمهـش زیاتر زمانی کوردی لهـچـوارچـوهـیهـکی وادا سنووربهـند کردووه، تا ئهـو رادهـیهـی بهـلای ههـندـکـهـوه بهـیهـکـکـ لهـو زمانهـ دابنـتـ که لهـبهـردهـم ههـهـشی لهـنـوچـوونـدان***.

جا ئهـگهـر شارهـزایانی بواری ئهـدهـبی بهـراوردکاری ئامازه بهـگرنـگی بهـربـاوی زمان و کاریگهـری پـکـگی نـوـدهـوـهـتی ههـر وـاـتـکـ بـکهـن، لهـوهـی که ئهـدهـبهـکی سنووری ئهـدهـبی نهـتهـوایهـتی خـی بـهـزـنـت و بهـنـو وـاـتـانی جیهانیدا بـاوبـتهـوه و خوـنـهـرانی میللهـتانی دی پتر ئاشنای بن، ئهـوا سهـیر و سهـمهـره نییهـو شتـکـی چاوهـوانـکـراویشـه که ئهـدهـبی کوردی لهـم جیهانـیـبوـنه، بـهـش بـت.

کهـواته دژواری باری سیاسی و رـشـنـبـیری کاریگهـرییهـکی زـر خـراپی کردووه تهـسهـر پـرـسهـی (عـالـهـمیـهـتی) ئهـدهـبی کوردی، ئهـم قسهـیهـشـمان مانای ئهـوه نییه که تـکـای دهـقهـکانی ئهـدهـبی کوردی شاکارو چـهـپـهـپی داهـنـان و سیاسهـت و مـژوو غهـدری لـکردوون، نهـخـر، بهـام هـنده ههـیه ئهـدهـبهـکهـمان چ کـنی و چ نوـیهـکهـی، دهـقی وای تـدایه رووی مهـجلیسی ئهـدهـبی میللهـتانی دیکهـی ههـبـت، بهـام دهـلیقهـی ئامادهـبوونی نـوـدهـوـهـتی بـ نهـهـساوه.

لهـسهـرکـی دیکهـشهـوه، راست نییه لهـسـنگهـی گرـی ههـست بهـکهـمیـکردن و پهـرستنی رـژئاواوه، ههـرچی ئهـدهـبیاتی خـمانه به (ساکار) و ههـموو بهـرهـمی ئهـوانیش به (شاکار) بزانی، چونکه لهـراستیدا بهـرهـمهـکانی رـژئاواش ههـموویان بهـوشـوهـیه نین.

پوختهـی قسهـکان ئهـوهـیه، ئهـگهـر مهـبهـستمان لهـجیهانـیـبوون، ناسراوی و ناوبانگی نـوـدهـوـهـتی بـت، ئهـوا دیاره ئهـدهـبی کوردی نهـگهـیشـتووه تهـم پلهـو پایهـیه، بهـام ئهـگهـر مهـبهـست له (جیهانـیـبوون) ئهـو بنهـماو ئهـدگاره ئیستاتیکی و بهـها مرـیـانی دهـق بـت، که مـرکـکی مرـیـایهـتییهـی بهـرفراوانی ههـیهـو ههـر ئهـم خاسیهـت و تایهـتمهـندیانهـش - گهـر دهـرفهـت ههـبـت - رـگـا بـ باوبوونهوهـی له ئاستـکـی جیهانیدا خـش دهـکهـن، ئهـوا بهـم مانایه ئهـدهـبهـکهـمان چ کلاسیک و چ نو و چ هاوچهـرخهـکی دهـقی وای تـدایه، ئهـم تایهـتمهـندیانهـی لهـخـ گرتـبـت.

پهـراوـهـکان:

* بیرکـهـی ئهـم نووسینهـو ناوـنـیـشانـهـکـشی لهـ پرسـیارکـی (د. مارف خهـزنهـدار) هـو سهـرچاوهـی گرتووه، پرسـیارهـکـشی لهـمیانی ئهـزموونی

- کۆتایی کۆرسی دووهمی خوێندنی دکتێرا (2000 – 2001) بوو، له بابەتی (ئەدەبی بیانی) دا.
- 1- اوستن وارین، رینیە ویلک، نقریه الادب، ت: محی الدین صبحی، ص 60.
 - جـی ئامازەیه زاراوهی (ئەدەبی جیهانی) زاراوهیه که له لایەن (گۆت) وه دا ئێژراوه.
 - 2- د. جمیل نصیف التکریتی، د. داود سلوم، الادب المقارن، ص 26 – 27.
 - 3- الکساندر دیما، مابدئ علم الادب المقارن، ت د. محمد یونس، ص 17 – 21.
 - 4- هەمان سەرچاوه، ل 19.
 - 5- د. جمیل نصیف، سەرچاوهی پێشوو، ل 23.
 - ** - ئەم چه مکه جیاوازه له چه مکی جیهانگه رایێ ئەدەبی (العولمه الادبیه) که ئەمه یان زیاتر نزیکه له چه مکی ئەدەبی جیهانی به پێچوونه که ی گۆت.
 - 6- د. محمد غنیمی هلال، دور الادب المقارن، ص 27.
 - 7- هەمان سەرچاوه، ص 28.
 - 8- د. جمیل نصیف، سەرچاوهی پێشوو، ل 23.
 - 9- لاسلوکار دوش، الادب العلمی مفهومه وقچایاه، ت: جودت بلال اسماعیل، مجله (الادب المعاصر)، العدد (22 – 23) 1977، ص 7 – 9.
 - 10- د. مارف خەزەندار، مێژووی ئەدەبی کوردی، بەرگی یه که م، ل 102.
 - 11- هەمان سەرچاوه و لاپه ه.
 - 12- لاسلوکار دوش، سەرچاوهی پێشوو، ل 11.
 - ** - ئەوه تا له سەر ده می بیست و یه کدا (سەنتەری لێکۆڵینه وه ی ئیتنیکێ جێراوجێر) له چوارچێوه ی (زنجیره ی ئەو زمان و کلتوورانە ی مه ترسی له ناوچوونیان هه یه) کتێبێکی له سەر شیعری کوردی بێاو کردێ ته وه، بێوانه: گۆفاری (ئاینده)، ژ (68)، 2006، ل 209.

مارا ساد لێ نێوان خوێندنی و

گشای نیگای زانستیو ل ژر تیشکی زانستی سږد مو ب راوردکردنی
لگ سږد م ک نکان ه س نگ ن ت. ب ی پاش خو نندن و ی ب
شیام زانی ب و راد ی ی پ م د کر ت خو ندری کوردیشی ل ب ب ش
ن ک م. باسکراو کان ل م ک ت ب د ا ل گ خو نندن و ج راو ج ر کان ل
مح م دو م ژوو ک ی ل لای ن لای نگرانی، نات بای زری ت دای و و ک
باسم کرد زانستو ک و گرتنی نوو س رو پشت ب ستن ب ت ز
زانستی کان هاوکاری بوو ل د ب ی نی راست قین و ه رو ها راست
کردن و ی د یان ه ی م ژووی ک ب داخ و ئ س تاک ب ز ر ک س
پیر زیی تی ه ی.

بشی ی ک م

ئ م ک ت ب ژ یانی مح م د و ئایین ک ی ل دونیای میت ل ج و
د گواز ت و ب ناو کای ی م ژوو. م ژووی ک ک رووداو کانی چن ل
دوایدا کاریگر ی ل س ر ک م گای ع ر ب و دنیای ئیسلام دانا.
ئای ت کانی قورئان پ یو ندی کی قو یان ب روداو کانی ژ یانی
مح م د ه ی، ت نانت ب ش کیان پ یو ندی ب ژ یانی منای، ه ش تاک
ل سکی دایکیدا بوو باوکی مردوو، و ک منا ی ک س رخ ر
ناوز دکراو. ب ع ر بی پ ی د ن: (احرف) ل ک م گای د شت کی
یان راستر ب ی، ک م گای باوکسالاری منای س رخ ر خ ش و یست
ن بوو. ه رو ها پیاو ک کو ی ن ب ت ل ک م گای د شت کی ج گای
ش ر م زاری بوو، گ ر خا و نی چ ند ها کچیش ب ت ه ر پ د ن
وجا کو ر! م ح م دش کو ی ن بوو! ئ م ش ب گومان کاریگر ی ل س ر
باری د روونی ه بوو و ل ئای ت ک اندا ر نگیداو ت و.

خا کی گرنگی تری ئ م ک ت ب ل کدان و ی ب شکی ئای ت کان ل
رووی د رووناسی و. مح م د ه ر چ ن د س ر ب بن م ی کی
ئ رستوکرات بوو، ب م و و ک و ترا ب ه ی ئ و ی س رخ ر بوو ل سکی
دایکی بوو باوکی مردوو و ه ر ل ت م نی مندا ی شیدا دایکی
مردوو. ل م م و ئ و م ب خ و کراو و ئ و ش کاریگر ی ل س ر باری
د روونی ه بوو. و ک بخاری باسید کات مح م د چ ند جار ک ه و ی
داو خ ی بکوژ ت.

ئای ت توندوتیژ کان و ک س ر ب ی ن و قاجب ی ن، ملی نندن، گو ب ی ن
و چاو و دان ه ک ی ن تاو کوو ن ز او جو ن کان، پ یو ندی ب و بار
د روونیو ه ی ک مح م د ت پیدا ژیاو.

ل سیر ابن هاشم ل 246 باسی ئ و د کات : ل ش ی ح نین ژ ن ک
ب ناوی ش یما و ک ج ن گا و ر ک ب رگری ل ه ز ک ی د کرد، ل لای ن

جنگاوارکانی محمّد و تیان چن دتوانین هریک لئ ئم
برامبر ددکس بگرت. ئینجا لئ ئایه تی 66 دا دتت: کخا زانی
ئوو لاوازن توانای هریک لئ ئوو برامبر دووکتس!

زری ئایه تکان لایکدچن و یان دووبار بووتوو، تئیا لئ
سور تی مرسلات ویل للمکذبین 10 جار دووبار یان ئایه تی فبای آلاء
ربکما تکذبان لئ سور تی رحمن 31 دووبار بووتوو. سیوطی لئ
کتبی الاتقان فی علوم القرآن لئ 6236 ئایه ت تئیا 400 ئایه تی
هشتووتوو کخا لایک ناچت، کخا بئ ئایه تی مکتب ماسراون. به م
جره دتوانرت لاپرکانی قورئان کم بکینوو.

زکی امین نووسری کتبی رزقی تحت ضلال رمحی دتت: قورئان تکت و
پکتترین کتب، چونک ئایه تکان بپ ناوی سور تکان
رکنه خراوو وک سور تی یونس باسی زرتی تدا ی، بام باسی
یونس ناکات و ناوی ناھت بام لئ سور تکانی تردا باسی دکت.
سور تکان و ئایه تکان بپی شوین وکات لئ قورئاندا ریزنه کراوو،
ئایه تی مکی تکت بئ ئایه تی م دین کراوو. لئ سور تکتدا باسی
چند باب تکت دکت کخا هیچ پیو ندی بپکتر نیی یان لئ ئایه تکت
باسی دوو شت جیاواز دکت، یان هتکت ئایه ت لئ قورئان هیچ
پیو ندی کی بئ ئمروو نیی وک سور تی احزاب 53.

هتکت لئ چیرک ئفسانیه کانی ناو قورئان وک مریم هیچ پندکی
بمرق تدا نیی، بام کتبکی وک کلیل و دمنی هندی لگ
گرانوو هرت کورت چیرککتدا دیان پندو ئامژگاری ب
لفربوون تدا ی.

نووسر باس هتکت هتت مژووی دکت لئ قورئان کخا لئ مژوونووس
مونتغمری واط (1909_2006) ک بیوگرافی محمّدی نووسیو
و ریگرتوو: لئ قورئان شش جار باسی (هامان) دکت وک و زیری
فرعون، بام لراستیدا هامان کسایه تی کی فارس بوو، لئ لای خسرو
ک پئنج چرخ پ.ز وزیر بوو. بام چیر کی فرعون و موسا پش 15
چرخ پ.ز بوو. لئ قورئان دتت مریم خوشکی هارنه، بام هارن
پش مریم ک کسایه تییه کی ریزی 1500 سا پش چیر کی مریم
بوو بپی گاننوو تیورات.

هکاری ئم هاننش ئوه ی محمّد ئم چیرکانی بیستوو، نک
خوئند بتیوو. گاننوو چیرک لایک بئ یکتکی تر زرت گاننی
بسدت هروک ح دیسکانی بخاری 600 هتار ح دیس! کخودی زانا
ئیسلامی کان لئ سرت ح دیسکان کدنگ نین، چونک بخاری زیاتر لئ
دووسدسا دوا سرت هتدانی ئیسلام لئ دایک بوو و پاش 105 سا دوا
مردنی بخاری ح دیسکان نووسراوو. هرتچ ند بئ هی ئم ح دیسانوو

ملیەنەھا موسەمان یەکتەر کا فردەکان ویەکتەر دەکوژن.

* / نووسەری ئەم کتێبە عەفیف اخضر (1934 – 2013) لە تونس لەدایک بوو. دەرچووی زانستگای زیتونە ئایینی، بە ئێزھەری تونس ناسراو، دوایی یاسای خوێندوو و ماویەکش لە پاریس ژیاو و ھەرلەوێش مردوو. خاوەنی کەمەمەک کتێب و وتارو چاپەکان و تنە بەیەکان لە بیرمەندو رەشەفەرکانی عەرەب دادەنرێت.

تەبیینی: ئەم کتێبە لەکەرکوک دەستەکانوێت
چاوەروانی بەشی دووەم بن

یوسف عەزەدین لەگەشتوگە یەکی گەقاری لقین-دا ... سازدانی: وریا باقر

(یوسف عەزەدین یەکەکە لە دەنگە جیاوازهکانی ناو دنیای فیکر لە دنیای رەشەبیری کوردیدا. ئەو خاوەنی تایبەتمەندی خەیتی لەنوسینداو ھەر ئەوێشە کە رەسەنایەتی پەخشیوێ. لەم دیدارەدا گەقاری لقین گەشتوگە یەکی تایبەت لەگەڵ ئەم نوسەرە رەخنەگرەدا دەکات)

لقین: بە دەبەت ھەر لەسەرەتاکانی مەژووی مەقاییەتیوێ، جەنگ و کوشت و کوشتار و توندوتیژییەکان، گەورەترین پشکی ھەبەت لەمەژووی دەسەلاتە جیاکێکاندا؟ بەئای ئەوێشە وەک روناکبیر و نووسەر، ئایا ھیچ دەسەلاتێکی نەرم و نیان لەمەژوودا دەبینێوێ؟

یوسف عەزەدین: ئەگەر سەمەرییەکان وەک شارستانیەتێکی دەرین و سەرنج راکێش لەمەژوودا بکەینە نموونە، دەبینین داھەنەری شەوازه نووسینی "مەخە" بوون و چەندین سەدە لەنێو وەلاتانی رەژیمەتێ ناڤیندا بەکارھاتووێ توانیویانە لەبەری نووسینەوێ، گەلێک رووداوی ریاڵیستی و ھەندێک جاریش بەسەرھاتی سەیر و سەمەرەمان پە

بگه يه نن.. لای س مهريه کان دوو ج ر م ژوو هه بووه، م ژوويه کی پ ش ت فان و م ژوويه کی دواي ت فان. لای ئەوان خوداوهندی سهره کیان له يه ک ک له گه ک کان نيشته ج يه و ناوی گه ک کهکش نیبر يه و ئیتر له و ووه نه ووی خوداوهنده کان به ره و زه مین چوون و به پ ی ب وای ئەوان، ته نها سا ک کی سهر گه ک کی نیبر س ههزار و شەش سەد سا کی سهرزه مین بووه و به "سار" ناویان بردووه.. به ای ئەوان ته مه نی مر قی پ ش ت فان گه یشت ته ههزار سا و دواي ت فانیش کورتکراوه ته وه ب سەد سا و قسوور.. س مهريه کان شارهزاییه کی سهرسوو ه نهریان هه بووه له به کاره نانی ز و زیوداو به چه شن ک که له ئ ستاشدا لاسایی کردنه ووی که لوپه له ناوازه کانیا ن ئاسته مه، ئەمه جگه له زانین و خستنه ووی زانیاری سه بارهت به هه ساره و گه ک و ئەو ئەست رانه ی بینینیا ن به چاو ئاسان نیه.. تاسا ن کی ز ریش م ژوونوو سان پ یان وابوو، س مهريه کان ئاشتیخواز و نه رم و نیا ن بوون و وه ک شارستان تیه کانی تر د نده و خو ناوی نه بوون، به م د زینه وه ئه رک ل ژیه کانی "ج ن ئەلدەر" پ چه وانه ی ئەمه ی سه لماند، وه ک له کت یی "به رده کان ده دو ت" دا پ یوايه.. س مهريه کان هه زیان به زیاده ووی بووه له پ شکه شکردنی مر ق وه ک قوربانی، به تایبه تیش کا ت ک پاشاو میره کانیا ن ده مردن، له يه ک ک له گه ک ستانه تایبه ته کانی یه ک ک له پاشا کانیا ندا، ئ س ک و پرووسکی تیم کی سهربازی به جلی فهرمییه وه د زرایه وه که له ئاماده باشیدا رمه کانیا ن به دهسته وه بوو.. سهرباری د زینه وه ی ن م ینه ی ک ک ش ک، به تاجه ئا تئوونییه کانیا نه وه و له زارکی گه ک ستانه کهشدا دوو عه ره بانه ی چوار پ چکه د زرانه وه.. هه ر یه ک کیان س گو ره که رایک شاون.. جل و بهرگی عه ره بانچی و هاوه هکانیشی د زرانه وه.. ههروه ها له گه ک ستانی شارن "شوباد" یشدا، دوو ریز م ینه ی ک ک ش ک د زرانه وه.. دوا هه مینیا ن م ینه یه ک بوو ئام ر کی میوزیکی له با وهش گرتبوو، له گه د دوو ک یله ی سوژده بردووشدا که له پا یاندا ن ئرا بوون..

لقین: مه بهستان له وه یه ب ن شارستانیه ت کی پ شکه وتووی وه ک س مهريه کان ئەگەر ئەمه حا ی بووب ت له گه دستان و ئەحباب و هه سوو اوانی مهمله که ته که ی و هه ر به زیندوو یه تی زینده به چا ی کرد ب ت ن، ئە ی ده ب ت چی له دوژمن و نه یاره کانی کرد ب ت؟!

یوسف عزه دین: ئەگەر گه شت ک به ن و نه خش و نیگار و و نه و ریلیف و په یکه رسازی شارستانیه ته ک نه کاند ا بکه ی.. به ش کی ز ری ماحه راو به سه رها ته کانی ئەو سه رده مهت د ته پ شچاو.. چ نه تی جلوبه رگ و خ نما یشکردنیا ن له مه راسیمه ره سمیه کانیا ندا.. چه شن و چ نه تی کوشت

و کوشتاریان، چه‌شنی زه‌لیلکردنی ئەسیر و دوژمنه‌کانیان، هەر له‌به‌قامچی لـڤدان و ئەشکه‌نجه‌دانیان و ته‌جاوزکردنه‌ سه‌ر مـڤینه‌کانیشیان.. ده‌رخستنی چـڤنیه‌تی راوکردنـیان و به‌تایبه‌تیش راوکردنی شـڤر وه‌ك له‌هه‌كـڤڤینه‌ ئاشوورییه‌کاندا به‌زه‌قی ده‌یبینینه‌وه‌و به‌تایبه‌تیش کاتـڤك یه‌كـڤك له‌پاشا‌کانیان ته‌نها به‌ده‌ستـڤکی و بـڤ ترس ده‌ستی داوه‌ته‌ بینه‌قاقای شـڤرڤك و خه‌ریکی خنکاندنیه‌تی.. له‌یه‌كـڤك له‌ریلیفه‌کانی ئاشوورییه‌کاندا، دیمه‌نی هـڤرشـڤکی خـڤیان بـڤ سه‌ر قه‌ڤایه‌ك نه‌خشان‌دوووه‌و ده‌بینین چـڤان دوژمنه‌کانیان سه‌رده‌بـڤن و له‌شوڤنـڤکی تـریشدا سـڤ کوژراویان به‌سه‌ره‌رم به‌رزکردـڤته‌وه‌.. له‌ریلیفـڤکی تـریشیاندا سه‌ربازـڤکی ئاشووری ده‌بینیت، سه‌رـڤکی سه‌ربـڤدراوی به‌ده‌سته‌وه‌یه‌و خه‌ریکی فـڤڤدانیه‌تی بـڤ سه‌ر كـڤمه‌ڤڤك سه‌ری سه‌ربـڤدراوی تری له‌عه‌ردا كه‌وتوو.

لقین: لـڤرده‌دا پرسیارڤك دروست ده‌بـڤت، چـڤان ده‌بـڤت هه‌مان ئەو كوشت و كوشتاره‌ سامناكه‌، به‌تایبه‌ت ملپه‌ڤاندنی مرڤق له‌هونه‌ردا ره‌نگ بداته‌وه‌، به‌تایبه‌تیش له‌سینه‌ما-دا، چونكه‌ به‌شی هه‌ره‌ گـرنگی زـڤربه‌ی کاره‌ هونه‌رییه‌کانی سینه‌ما له‌نـڤوان و سـڤكس و توندو تیژیدا دـڤت و ده‌چـڤت و ئەمه‌ش بـڤ سانسـڤره‌و رـڤگه‌ڤـڤدراوه‌؟

یوسف عزه‌دین: ئاشوورییه‌کان وه‌ك نمونه‌ی شارستانیه‌تـڤکی دـڤرین و هاوشـڤوه‌ی گه‌لـڤك شارستانیه‌تی دیکه‌ به‌مه‌به‌ست ویستویانه‌، له‌ڤڤ نه‌خشان‌دنی كوشت و كوشتاره‌کانیان، له‌یه‌ك کاتدا چ جه‌نگـڤکی ده‌روونی له‌گه‌ڤ ژـڤر ده‌سته‌و نه‌یاره‌کانیاندا بکه‌ن و چ مه‌به‌ستیان بووه‌ مـڤژووی خـڤیان له‌ڤڤی هه‌كـڤڤینه‌وه‌ وـڤنا بکه‌ن.. به‌ڤام ئەگه‌ر هه‌موو ئەم هه‌كـڤڤین و وـڤنه‌ سامناکانه‌ی سه‌رده‌مانی پـڤشو له‌ رووی قـڤناغی مـڤژوویی و سه‌رده‌مه‌که‌یه‌وه‌ له‌ئـڤستادا ئاسایی وه‌ربگیرـڤت.. ئەی ده‌بـڤت چی بـڤڤین کاتـڤك ته‌ماشای زـڤرڤك له‌کاره‌ هونه‌رییه‌کانی هونه‌رمه‌ندی به‌توانای سه‌رده‌می رـڤنيسانس"کاراڤاجی" ده‌که‌ین و ده‌بینین له‌ئاستـڤکی هونه‌ری باـڤای نیگارکـڤشاندا، سه‌ربـڤینی مرڤقی کردـڤته‌ با به‌تی تابـڤکانی و له‌یه‌كـڤك له‌تابـڤکانیشیدا مـڤینه‌یه‌ك به‌کرده‌ی سه‌ربـڤینه‌که‌ هه‌ڤده‌ستـڤت!؟

لقین: که‌واته‌ شیاوه‌ کاری هونه‌ری توندوتیژی بکاته‌ با به‌ت و به‌تایبه‌تیش له‌سینه‌ما-دا؟

یوسف عزه‌دین: ده‌بـڤت پرسیار له‌وه‌ بکه‌ین، بـڤ سه‌ره‌تاکانی سینه‌ما زیاتر مرڤق دـڤستانه‌یه‌و تاـڤاده‌یه‌کی زـڤریش مه‌رگه‌ساته‌کانی چینی چه‌وساوه‌و که‌م ده‌رامه‌تانـی کردـڤته‌ با به‌ت.. ره‌نگه‌ زـڤرڤك له‌فیلمه‌کانی

“چارایی چا پښن” یش نمونه یه کی زیندووی ئهم جځه ته رح و تځه مرځ دځ ستانه یه بځت، که هه ردهم جیاواز له وهی بځته ئاسایی و سانا ئهو دځت رووبه ځووی ئیغتیراب و سه رسامی و پرسیارکردنمان ده کاته وه، تا بزانیڼ ئهو هی له دنیا دا ده گوزهر ځ نائاساییه.. هه وځه کانی ئهو و هاوش ځوه کانی که تځکه ترین نمونه ی ئیغتیراب لای “به رت ځځد بر ځخت” ده گاته با ځا ترین ئاستی هونه ری و ته کنیکی و مه عریفی.. به ځام مه خابن دوا جار هه موو ئهم هه وځانه به بهر نامه ده خر ځنه په راو ځزه وه و به بازرگانی کردنی هونه ریش ئه وله و ییه تی پځده در ځت.

لقین: توندوتیژی له ناخی مرځدا، چن و له کوځدا جی ده بتهوه؟

یوسف عزه دین: "جی، ئه یج، و...ز" پئی وابوو ده توان...ت ره گه زی مر...ق له...ی قه ناعه ت پ...کردنه وه، ده سته برداری خو...ن رشتن و گوشت و گوشتار بب...ت.. ته نانه ت خ...شباوه...یش بوو به رانه بر ئه و ده سته یه ی پاش جه نگی جیهانی یه که م، به ناوی ده سته ی گه لان ب...پاراستنی ئاشتی دروست ببوو، پئی وابوو ده توان...ت ئاشتی و ئارامی له دنیا دا به رقه رار بکات.. به...ام ه...نده ی نه بردو له ده رئه نجامی بینینی کارو کرده وه توندوتیژه یه...له دوای یه...و به رده وامه کانی مر...ق، له بیروب...چوونه که ی پاشگه زب...وه.. یه...ک...له نمونه ز...ر ناشایسته و دز...وه کانی م...ژووش، د...ندایه تی سوپای ژاپ...نی بوو له شار...کی چین-یدا.. ب...جگه له کوشتنی سه رجه م ن...رینه کان.. ده ستر...ژی س...سکی کرایه سه ر هه زاران م...ینه، به مندا...و گه وره وه، ته نانه ت م...ینه پیره کانیش له مه ده ربازیان نه بوو، ک...مه...کیان هه ر له کاتی س...کس کردن له گه...یاندا ورگیان هه...ده د...او ده کوژران.. ئه وانه ی به زیندوو یه تیش رزگاریان بوو، له که...کی به ک...مه...دا به ویستی خ...یان و پ...که وه ئینتیحاریان کرد..

لقین: که واته هیچ شارستان یتیهک به ب به کاره نانی زه بر و زه نگ،
توانای ما نه وهی نییه؟

يوسف عزه دين: بـوانه شانـ نامـى "بـقهـكانـ"ى "ئـريـستـ فـانىـسـ" دـهـ بـينـيت
لـهـسـر زـارى پـاـهـوانـى شانـ نامـهـكـه دـهـتـ: (هاوـمـ كـاتـكـ بـهـسـر
دوژمنـهـكـه تـدا زـاـ بـوويتـ، بـهـگـورىـس بـيـهـسـتـهـوـهـو پـشـتى بـهـقـامـچى
سووركـهـرهـوـهـو پارچهـيـهـكـ ئاسنى داندار بـكهـ بـهـكـمـيداو ئـگـهـر لـهـهـش
خـشى چووبـهـشـهـراب بـهـئاگـاي بـهـنـهـرهـوـهـو پاشان قوومـهـ ئاوـكى بـدـهـرـ..
دـتـهـوـهـهـش خـى و پـى وايـه لـهـدـهـسـت قورتارى بووه، بـهـمـام ئـمـه
وـهـمـهـ..دـهـبـت هـر چوار پـهـلى بـهـگـورىـس بـهـسـتـيـتـهـوـهـو، بـهـچـوار ئـهـسـپى
سـركـ و رامـنـهـكـراوـهـوـهـو..سـركـه بـكـهـره چاو و لوت و دـهـمـيـهـوـهـو.. دواتـر

به خه نجر ټكى تيژ نه ندامى نـرينه ي بـه و ئينجا ئه سپه كان تاوده..
 تا هه ريه كه يان به لايه كدا هـه بـن و لاشه ي پارچه پارچه بكهـن) .. ئه مه
 تـكـستـ ټـكى به ناوبانگى شانـ نووسـ ټـكى كـمـيدى گريكه و بـگومان ئه مه
 بابه تى كات به سه ربردن و رابواردن و پـكه نينى تاكه كانى كـمـه ټـگه ي
 گريكى به ناو مه ده نى بووه.. پاش گريكه كان رـمانه كانـيش داهـنـانى زـر
 سه يريان له بواري ئه شكه نجه داندـا كـرد، تهـنـانـهـت “ئـكـتـافـيـس”
 ليژنه يه كى راسپارد تا باس و خواسى سه رجهـم ئه شكه نجه دانه كانى كـن و
 نوـيـ ميلـلهـتـانـى بـهـنـن، دواتر ليژنه كه باسى فيرعه و نيه كانـيان بـه
 كرد كه له سهـر زينا لوتى ئافرهـتيان بـيـوه و پياوـيشـيان خهـسانـدووه..
 باسى حيسيـه كانـيان بـه كـرد، سهـبارـهـت بهـو كهـسانـهـي كه ههـنگوـيـنيان
 دزيوه، چـن به زينـدوويـه تى كهـو كـراون و خـراونـه ته بهـر پوـوره ههـنگ و
 وروژانـوويـانـن تا بـيانـگهـزن.. باسى قارتاجيـه كانـيان بـه كـرد كه چـن
 ههـردوو لاقى كـمـيلهـي هـهـهـا توويان بـيـوه.. يان چـن ئاشووريـه كان
 رميان له كـمـى دوژمنه كانـيان بـيـوه و جوله كه كانـيش به سهـرخـسـتنه ژـر
 ئاوى دوژمنه كانـيان، به كاوهـخ و به چهـند جارـك خـنـكانـدوويـانـن،
 دواـجاـر “ئـكـتـافـيـس” بـيـارـيدا دهـبـت له مهـودوا سهـرجهـم ئهـو
 ئه شكهـنـجـانـه پـكه وه له سهـر نه ياره دهـستـگـير كـراوه كان تاقي بـكرـته وه..
 بـگومان، بـشـوماـر نمـونه ي ديكهـمان ههـيه.. ههـر لهـم ژووي كـمـه وه تا
 ئـسـتاو..

لقين: وهك دهـنـ جهـنگ كاريگهـرى زـر وـرانـكهـر و خراپى له سهـر
منـداـن و ههـرزهـكاران ههـيه، به بهـراورد لهـگهـه گهـوره كان.. ئـوه
له سهـره تاكانى جهـنگى “ئـراقـئـران”ـدا و دواتريش تاكـتـايى
جهـنگه كه، چ ياده وهـريـه كى لا جـهـهـشتوون؟

يوسف عزه دين: له سهـره تاكانى جهـنگه كـدا، ئه وهـنده ي كه فام و ئه قـم
 به دنيا دهـشـكا، وهـك زاتـټـكى تهـنها و دووره پـهـرـز دهـمـوانـيه ههـموو
 ئه وهـي كه وويـدهـدا، واتـه زـر ئاگام له قسهـو باسى نـو كـو و
 كـمـهـكان نه بوو، سهـبارـهـت بهـو جهـنگه خوـناويـيه.. يان ئه گـهـر گوـشم
 لـبـايـه.. پـهـنهـدهـچـوو باش لـي حـايـى بـام.. وهـختـايـهـك بـير لهـو
 دهـمانـه ده كه مه وه، نازانـم بـه زياتر ههـست به ههـور و تهـم و بارينى
 بهـردهـوامى باران ده كهـم، بارانـټـكى تـكهـهـا بهـبـنـى ريشـټـهـي رزيوو،
 بارانـټـكى رهـش و نامـ... بـيرمه له سهـره تاكانى ئهـو جهـنگه شوومهـدا،
 له يهـكـكـلهـو ئـهـوارانـهـي كه له قوتابخانه دهـگهـامـه وه.. پـم نا
 به كه لاكى تـپـيووي جـرجـټـكى گهـوره ي گهـنيوودا.. چ قـهـزهـوون و ناخـش
 بوو.. به تايـبهـت كا تـك ناوهـخن و ههـناوى جـرجه كه تاكـټـكى پـهـاوه كانـمى
 سواغـدا.. بـټـكى زـرى گـشت و كلـك و ههـناوى جـرجه كهـم له گهـه

شه قاوه کا نمدا، تامه و دایه کی زږر بردو ماوه یه کی زږر به لږواری
شه سته یه ک هه وږی پاک کردنه و هی تاکه پیسبووه کی پږاوه کهم دا...

**لقین: کهواته هیچ ئاسه یه کی گه شبینانه بږ نه مانی توندوتیژی
له ئارادا نییه؟**

یوسف عزه دین: دهرکه ی پرسیار و گه ږان به شو ږن هږ کاره کانی سرجه م
ئو کوشت و کوشتاران هی مرږق پږی هه ده ستږت، چ به ته نها و چ
به کږمه ږا، واږا و له سهر پشته!؟ ئاره زووکردنی توندوتیژی و حه ز و
خواستی له ناو بردن، هه ندږک جار هږنده سه یر و سه مه ره یه، نازانیت چی
ده رحه ق بږیت!.. له ساږی 1958- دا له یه کږک له شه قامه کانی
"نیومه کسیکږ" دا، پیاوږک به ناوی "نږمان فږز" ئږتږمبیله کی
را ده گرږت و تفه نگی راوکردنه کی ده رده هږندږت و دوو منداږی مه کسیکی
ده کوژږت، له کاتږکدا له قه راغ شه قامه که دا خه ریکی گه مه کردن بوون..
کاتږک دادگایان کردو لږیان پرسی بږ ئه مه ت کرد، گوتی ویستوومه
ئاستږک بږ به رزبوونه و هی ژماره ی دانیشتووان دا بنږم.. لای خږشمان
ساږانږک له مه و پږش مږدمنداږک سرجه م ئه ندامانی خږزانه کی خږی
کوشت، به خوشکه بچوکه که شیه وه، کاتږکیش لږی ده پرسن بږ کوشت،
له وه ږامدا ده ږږت، به زه یم پږدا هاته وه و نه مو یست به ته نها
بمږندږته وه.. له هه مووشی سه یرتر پاش ئازادبوونی ئو بکوژه
مږدمنداږه له زیندان، به کوشتنی باپیری زنجیره ی کوشتنه کانی ته واو
ده کات.. چه ند راسته نازانم، به ږام فرږید پږی وا بووه، هه ر
له سهره تاوه کرده ی با ږلږژی، کاریگه ری زږری له سهر خو و ره وشتی
مرږق هه بووه، چونکه به ږای ئو مرږق له چاو ئاژه ږه شیرده ره قه باره
گه وره کانی تر دا، ماوه یه کی که متر له منداږدانی دایکیدا
ده مږندږته وه.. واته به ناکامی له ږووی سایکږلږژییه وه له دایک ده بږت
وبه مه ش واقع کاریگه ری زږر توندی له سهری ده بږت.

**لقین: تا چه ند سه رچاوه مږژوو ییه کان، به درږژای مږژووی کږن و نوږ،
به تایبه تیش له گوږزانه و هی رووداو و به سه رها ته کاند ا راستگږ بوون؟**

یوسف عزه دین: تږ وه ره بږوانه مږژوونوو سږکی وه ک "هیرږدږت"
که ده رئه نجامی گه ږانی به زږر وږات و کیشوه ردا، زانیارییه کی زږری
سه باره ت به میلله تان و وږاتان نووسیووه ته وه و له وانه ش خسته ږووی
زانیارییه سه باره ت به حوکم ږانی و بوونی مږژووی ماده کان.. "ئیگږر
میخائیلږقیچ دیاکږنږف" له نووسینی کتږبی ماد-ه کاند ا سوودی
لږوه رگرتووه.. به ږام به درږژای مږژوو، لږره و له وږ که سانږک
به رپه رچی هیرږدږت-یان داوه ته وه و راستی و دروستی زانیارییه کان یان

خست ته ژر پرسیاره وه، تا ده گاته "هیوزینگ" که له سه دهی بیسته مدا زر هه ویدا، باس و خواسی سه بارهت به ماده کان-ی هیر دت به در بخاته وه. کترین هه ویدانیش ب دزایه تی و به در خستنه وهی هیر دت، له لایه ن کتسیاس-ه وه کراوه و به ناوبانگترین کتبی مژوویشی به ناوی "پرسیکا" نووسیوه. ئه م زاته وه ک ده ن پزیشک بووه و له پش زاییندا له لایه ن ئرانیه کانه وه به دیل گیراوه و سه ره تا براوه ب ده رباری داریوشی دووهه م و دواتریش هه فده سا ی له ده رباری ئه رده ش-ر-دا برد ته سر و ب گفتوگ کردن له گه ا گریکه کان سوودی له وه رگیراوه. دیا ک ن ف سه بارهت به کتسیاس ئه وه ده خاته وو، که هیر دت هه ر شت کی به سپی باس کرد ب ت، ئه وه کتسیاس کردوویه تی به ه ش و به پچه وان ه شه وه، یان ئه گه ر به ته واوی له وودا و ک حا ی نه بوو ب ت، ئه وه له خ یه وه شتی نووسیوه و هه ر نا و کیشی نه زانیب ت یان له بیری چوو ب ته وه، ئه وه هه ر له خ یه وه ناوی شو ب ن کی تری ب دانا وه. کتسیاس رک و کینه یه کی زری ده ر ه ق به هیر دت هه بووه و به نا و شوهره تی گه ل ک قه س بووه، ب یه هه رچییه ک ئه و وتب تی، ئه م پچه وان ه که ی وتوو. له ره وه ب مان ده رده که و ت، هه ر له سه ره تا وه نووسینه وهی مژوو، چه ند نا است و خوار و خچ بووه. "پلوتارک" یش مژوو نووسی سه ده ی یه که می زایینی، هه ر به تایبه ت کتبی کی دژ به هیر دت نووسیوه و ناوی ناوه "به ربه ر په رست". چونکه پلوتارک و هاوچه شنه کانی له س نگو و دیدگه یه کی ره گه ز په ستانه وه مژوو یان داتاشیوه و گهلانی غهیره گریکی و رمانیان به به ربه ر و دنده وه سفکردوو. هه ن پ یان وایه هیر دت ب لایه نانه مژوو ی نووسیوو ته وه هه ش پ یان وایه به ئاره زوو ی ده سه ا تدارنی ئاتن، مژوو ی ه نیوه ته وه.

لقین: ئه مه ی ت باسی ده که یت، وامان له ده کات هیچ باوه کمان به نووسراوه مژوو ییه کان نه م ن ت و به تایبه تیش کتبه دیراسیه کانی مژوو، که مه نه ه جیا نه له ق ناغه کانی خو نندا وه ک به گه نه ویست ئه ق ی خو ن دکارانی پ سیخناخ ده کر ت؟

یوسف عزه دین: به ی ساخته کارییه کانی ن و کتبه مژوو ییه کان، گرفت کی مه عریفی زر گه وره یه. ئه مه له بواره زانستییه کانی تریشدا ده بینر ته وه، هه ر ب نموونه سا نا کی زر هه و درا له ووی فیزیکی و بای ل ژیه وه، ره گه زه کانی مر ق جیا بکر ته وه، که ک مه ه زانا یه ک پ یان و ابوو، ره گه زی ئه فه ریقی ه م سا بیا-یه و ئاسیا-یه کانی ش له ه گه زی ه م ئیری ک س-ن و ئروپا ییه کانی ش له ه گه زی نیا ندرتا-ه وه ها توون. به ام ئه مه تاسا ی 1987 ب یکردوو زانای

با یـلـلـژـی "بـرکـی" له "کالیفـرنیا" به شیکارکردنی "دی. ئن. ئی" ره گهزه جیاوازه کان، سهلمانندی که ههر هه موو مرځ فایه تی له یهك بنه چهی مرځ فیه وه هاتوون و سه رچاوه که شی ئه فریقایه.. شایانی باسه له کـتاییه کانی سه دهی نـژده شدا، له به شه ئه مانیه کهی باشووری ئه فریقادا، به گه نامه یهك سه بارهت به ژمارهی ئاژه ه شیرده ره کوژراوه کانی ئه و سنووره جوگرافییه نووسراوه و جـی سه رنجه کوژرانی چوارسه د مرځـفی ئه فریقی له ژـر ناو نیشانی "دانیشتووانی دارستانه کان" له هه مان راپـرتداو وهك توخمـك له ئاژه جـکراوه ته وه.

لقین: بـیه ده بـت هه رده م له پـناو ساغکردنه وهی راستیه مـژوو ییه کاند، له گهـانی به رده و امدا بین؟

یوسف عزه دین: ده بـت له گهـانی به رده و امدا بین، به ځام جیاواز له و گهـانه به رده و امه ی زانای دکـمـنـته کـنه کانی ئهـمان "کـستانـتین چیندرځـف" کردی، پاش چه ند سه فەرځـکی بـ میسر ساـانی 1844 و 1853 و پاش مایه پووچبوونی له دـزینه وهی تـسـکته کـنه ئایینییه کانی تهورات و ئینجیل و هاوچه شنه کانی، دواچار له ساـی 1869 دا دنیای سه رسامکرد به دـزینه وهی ده ستنووسـکی کـن له کـسایه کی میسر و به و پـیه ی که نیسه که ئه رسـزـکی بوو، له لایه ن تزاری روسیاوه کـمه ک ده کرا، ههر بـیه ده ستنووسه که ی پـشکه ش به تزار کردو ئیدی بووه ئیعبابی هه موو ئه وانـه ی بـ سه یری ده چوونه شاری پوتروسبـرگ و تا دواچار به لشه فیه کان له ساـی 1933 دا به مه بله غـکی خه یـی به به ریتانیا-یان فرـشت و ده رکهوت ئه و ده ستنووسه ته نها بریتی نییه له تهورات و ئینجیل بهـکو "ئینجیلی به رنابا" ش له خـ ده گرـت، که له لایه ن کـسـاوه له سه ده ی سـیه می زایینییه وه قه ده غه کرا بوو.. له کاتـکدا ئه مه و چه ندین بهـگه ی تر، راستی و دروستی ده ستنووسه که ی ده سه لماند.. به ځام زاتـکی وهك "کاممایر" پاش گهـان و وردبوونه وه توانی ساخته بوونی ده ستنووسه که کهشف بکات، که چیندرځـف لهـی قه شه یه کی گریکی ته زویرچییه وه، به ناوی "سیمونیدس" ئه م ته زویراته ی کردبوو، ئه و زاته یه کـک بووه له و ته زویرچییه زـر شاره زایانه ی، که بـ به ده ستهـنـانی پاره ده یان تـکـت و ده ستنووسی ته زویر کردبوو.. ماوه ته وه بـین "کاممایر" یه کـکه له و ره خنه گره به توانایانه ی که له ساـی 1889 له دایک بووه و له 1929 دا کتـبی "ته زویری گه ردوونیی مـژوو" ی نووسی، به ځام ه یچ ده زگایه کی چاپ و بـاوکردنه وه بـیان بـاونه کرده وه.. چ نازییه کان دژایه تیان کردووه و چ دواتریش کاتـک له ئهـمان یای دیموکراتیدا ده ژیا، شیوعیه کان.. تا له ساـی 1959 دا به بـکاری و له برساندا سه ر نایه وه و مرد.. ئه م پیاوه خاوه نی ه یچ

بـوانامه يهـك لهـم ژوودا يان پسـپـيـهـك نهـبووه، بهـام كارهـكاني ههـموو روناكـيرانـي سهـسامـكـردووهو بـ خـي وتـويهـتي: " لهـپـناو پاـنـهـره روناكـيريـه رهـسهـنهـكاندا دهـنووسـم، چونـكه مـژووـيهـكي تهـزوـيرـكـراو ترسـناكه بـ شارستانـيهـت و كليـلي ههـمان دهـداته دهـست و دهـبـته مـايـهـي خوـقانـدنـي مهـعـريـفهـو هـشمهـنديـهـكي ههـخهـتهـنـهـر، كهـبهـخـرايـي دهـبـته سووتـهـمهـني كـشـمانـكـشهـكاني داهاـتوو".

***لهـژمارهـ"343"15-12-2016ي گـفـاري لـقينـدا بـاو بـتهـوه.**

ناسانـدن

يوسف عـزهـدين

رمانـنووس و نووسـهـر

لهـساـي 1990-1991زینـدانـي بووه لهـمودیریهـتي ئەـمـنی سلـمانـي سهـردهـمی ژـمـ"ناسـراو بهـئـمهـ سوورهـكه"و پاش ئەـوهـي خـي و هاوـئـكانـي فهـرمانـي گولـلهـبارانـکردنـيان بـ دهـردهـچـت، كهـدهـبوو لهـ3-21-1991دا لهـمهـلهـبهـكهـي سلـمانـي گولـلهـبارانـبـكرـن. بهـام اپـهـيني خهـكي كوردستان بووه لهـمپـهـر و لهـ بهـرواري 8-3-1991 پاش شاـواي خهـكي اپـهـيوو بـ ئەـمهـسوورهـكه ئازادـكـرا.

یهـكـكه لهـو ناوانـهـي نهـوهـي نووسـهـرانـي پاش اپـهـينـيان پـدهـوترـت و ههـوـي زـر جـدی ههـیه، چ لهـبواری رمانـنووسینـداو چ لهـبواری تهـرحـي فیکـری و بـگـرهـو بهـردهـ فهـلسهـفیهـكانـدا وهـك لهـدیالـگ و گفـتوگـكانـیدا دیاره، ئەـم سهـرقاـفـهـو پـشهـنگـي ژمارهـیهـك دهـنگ و ناوی جـدیـهـ.. بهـام بهـپـچهـوانـهـي زـر لهـو دهـنگـانـهـي كهـهـمیشـه لهـبهـرچاوان و دهـور قهـرهـباـغن. نووسـهـرـكـي تهـنها و دوورهـپهـرـزه، هـیچ تـكـهـیی و خوـقـی نـهـهـنده ئەـدهـبی و رـشـنبـیری و سهـنتـهـر و كایهـكانـي تری نیـهـ.. رهـنگـه ئەـمه لهـووـیهـكهـوه پاش بـت، چونـكه كهـس هـنـدهـي نووسـهـر پـویسـتی بهـتهـنـایی و دوورهـ پهـرـزی نیـهـ.. بهـام مهـخابـن لهـووـیهـكي تریـشهـوه كارـكـي خـراپـه بـ نووسـهـر، بهـتـایـبهـت بـ وهـسهـته ئەـدهـبی و رـشـنبـیریـهـكانـي لای خـمان. چونـكه ناسانـدن و خـ بردـنه پـشـ و پشتـگیـری ئەـمـلاو و ئەـولا، گهـرهـنتـی بهـرهـوپـشـچوون و ناسانـدن و بهـهـودانـه بهـنووسـهـر و بهـردهـوامـبوونی چاپـکردن و ریکـلام بـکردنـي كـتـبهـكانـیهـتي، ئیتر ئەـگهـر زـر لهـنووسـهـران عهـوداـيـي ئەـم گهـمهـیه بن، نووسـین پـلیـكانـهـي چوونه سهـرهـوهو زیادبوونی ئیعتیباری كـمـهـایهـتي و بهـدهـستهـنـانـي دهـستـكهـوتـی مادـی و ههـندـكـشتـی دیکه بـت لای ههـندـكـ لهـنووسـهـران. ئەـوه لای "یوسف عـزهـدين" بهـجـریکی ترهـو لای ئەـو نووسـین و بیرـکردـنهـوهو خوـندنـهـوه، مانایهـكي جوداو

جیاوازتری هه‌یه، له‌و مانا سهرزاره‌کی و سه‌تحنیا نه‌ی که نه‌وه‌نده
فه‌رمی و ته‌قلیدییه‌کانی رښنځیری و نووسین تښتیدا چه‌قیوون.

ئهم نووسهره چه‌ند زمانه‌ك ده‌زاننه‌ت، له‌وانه زمانه‌ی تورکی و عهره‌بی
به‌باشی ده‌زاننه‌ت، چ به‌ نووسین و چ به‌ وهرگځان. . كه‌مه‌ك به‌به‌تی
وهرگځان دراو‌ی له‌زمانه‌ی تورکی و عهره‌بییه‌وه هه‌یه. . به‌به‌تی نووسراو و
به‌اوکراوه‌ی به‌زمانه‌ی عهره‌بی هه‌یه، که‌له كه‌مه‌ك ځانامه‌و سایته
عهره‌بیدا به‌اوکراونه‌ته‌وه.

نووسهر و وهرگځان مه‌غریبه‌ی "سه‌عید بلغری" كه‌مه‌ك ته‌كستی ئهم
نووسهره‌ی له‌زمانه‌ی عهره‌بی-یه‌وه كرده‌ته ئهمازیغی و له‌دوو تو‌ی
كت‌به‌كی سهربه‌خدا له‌مه‌غریبه‌چاپی گه‌یان‌دوووه شایانه‌ی باسه ئهمه
یه‌كه‌مین جاره ته‌كستی كوردی بكرته‌ته ئهمازیغی و له‌دوو تو‌ی
كت‌به‌كدا چاپ‌كړته. . به‌تایبته مه‌غریبه و ځانته نووسهرانه‌ی به‌توانای
وهك "تاهیر بن جه‌لون" و "مه‌مه‌د زفزاف" و "مه‌مه‌د شوکری" یه‌و خاوه‌ن
خو‌نهرانه‌کی جدییه. . هه‌روه‌ها ئهم كت‌به‌به به‌ته ماته‌یا‌ی دیراسی
كه‌له‌ځی ئادابی یه‌كه‌ك له‌زانكه‌كانی مه‌غریبه و وهك وهرگځان
له‌چاپ‌كړنه‌وتنه‌كیدا ئامازهی پ‌داوه، ئه‌و ځای له‌نه‌و كه‌مه‌ك ته‌كستی
ئهمه‌بی وهرگځان دراو‌ی كه‌مه‌ك نووسهری كورددا، به‌به‌ ناسینه‌ی خودی
نووسهر، ته‌نه‌ا ته‌كسته‌کانی یوسف سهرنجی ځان‌شاوه‌و سهرسامی جدییه‌تی
بووه‌و ههر به‌یه ماوه‌یه‌کی دوور و در‌ځی به‌ وهرگځان و پاشان به‌چاپ
گه‌یان‌دنی ته‌رخان كرده‌وه.

كت‌به‌ چاپ‌كړاوه‌کانی نووسهر

دیو‌كی دیکه‌ی حیکایه‌ته نه‌نووسراوه‌کان/رښمان/چاپ‌خانه‌ی ش‌فان-
سل‌مانی 2006

ته‌نه‌ا ځان‌كی سارد/رښمان/ده‌زگای موکریان/هه‌ول‌ر/2008

پ‌خه‌ف‌ك له‌خو‌ن/هونه‌ری گ‌ځان‌نه‌وه/ده‌زگای ئاراس/هه‌ول‌ر/2008

ماجه‌راکانی سه‌لمان‌ی فارسی/رښمان/یا نه‌ی قه‌م/سل‌مانی 2009

و ځان‌گه‌ی یاده‌وه‌ریه‌ی گریمان‌کراوه‌کان/رښمان/به‌به‌وه‌به‌رایه‌تی چاپ و
به‌او‌کرده‌وه‌ی سل‌مانی/2009

وه‌هم و شوناس/گفتو‌گ‌و و تار/چاپ‌خانه‌ی یاد/سل‌مانی/2012

كه‌تایبیه‌کان/ئه‌نفارار/هونه‌ری گ‌ځان‌نه‌وه-سردیات/به‌زمانه‌ی ئهمازیغی-
دار که‌به‌دان‌ی-مه‌غریبه‌ی/2015

زیند و رانی تر بناسن، ئستا نیر لگی قس ی کی تر دکات و زانیاری و تگ یشتنی نو دکات ب ر د ست. وا چ ند سا ک ف ل س ف خ ی ل گ زانیاری کانی نیر لژی تاز کرد ت و و دنگی نو جیاواز ل ف ل س ف و "ن ی ف ل س و" د بیستر.

"ل زانستگان باس ل و دکر ک ف ل س ف ئیتر ب یارم تی کت بخان کان ب و نابردر. زانستکارانی بشی زانست کانی د ر و و ن ناسی ل و گ یشتوون ک د ب خ یان ب زانیاری کانی ل ا ب ر ا ت و اری نیر لگی ت یار بکن، ب ئ و ی و پاش ن ک و ن. ئ و ا ن ل و گ یشتوون ک ل ک ل ر ا ن و ن ی ل گ ک ا ن ب و زانیاری ن ی ک ل س ر م شکی ئینسان پیدایان کردو، ل و یامی پرسیار ف ل س ف ی ک ا ن ک ماوی ۲۵۰۰ سا ت ا و ت د ک ر ن، نزیک بوون ت و! ئستا خو نکاری ف ل س ف ئم پرسیار ل خ ی دکات ک ئایا م ر ف خا و نی - ویست و ئیرادی ئازادی خ ی تی؟" ئایا م ر ف ئا گایان ه س و ک و ت دکات و ب یار د ا ت؟ ئایا "من" ک ل ف ل س ف د ا د وری س ر کی ب ئیسات بوونی ک سای تی "من" د گ ک، بوونی ه ی، ئ و "من" ک ف ل س ف و زانستی د ر و و ن ناسی د ی ناس ن، چ ن د س ل م ندر؟ "من" ک م؟

زانستی نیر لگی، ب و تاقیکردن و ا ن ی ک ل س ر م شک کرا و و د ک ر، گومان دکات س ر ئم ب چوون ی ف ل س ف ک "من" ی ب یارد ل م ر ف د ا ه ب، ک ب ر پ ر س یار ب ل ب یاردان. نیر لگی و نیر لگی فیل سوو ف ک ا ن پ یان وای، ب یارد م شک ک پ ر س ی کی چ و پ د پ و. "پازد میلیار خان ی م شک (نویرن) و ۵۰۰ بلین سینا پس ئ و ئیمکان د خ س ن، ب ئ و ی ئم ب پ ک ا ن دنی م ب ست بیربک ی ن و و بیربک نین و!" ئم ش ه ر ب پ ی تاقیکردن و نیر لگی ب ر ل د ر ب ی نی ب یاری "من" ل م شک د ا س ر د گ ر. "پازد میلیار نیر، ه زار ا ن پ و ن د ی ل ن و ا ن خ یاندا پ ک د ه ن و ب م چ شن ت ک ی چ ی ی ل پ و و ن د ی س ا ز د ک ن. نیر لگی ک ا ن ب یارم تی ب ه ز ت ر ی ن م ک ر س ک پ ک ی ب د ه ز ا ر گ و ر تر ن ی ش ا ن د د ن، د ت و ا ن ب ی ن ر ی ک اری نیر و سینا پس و ئ و پ و ن د ی ا ن ب ن و ت ا ن ا ت م و د ا ی پ و ن د ی ک ا ن ئ ن د ا ز ب گ ر ن، ک ب ۵۰۰ ه ز ا ر ک ی ل م تر م ز ن د د ک ر، و ا ت د و و ر تر ل م و د ا ی ن و ا ن م ا ن گ و ز و ی."

نیر لگی ب پ ی ئیمکانی زانستی، ت کنیکی، ف ننی ک ب کاری د ه ن، ز ر ت ر ی ن زانیاری ل س ر ک ا ر و م ی ک ا ن ی س می م ی ش ک و د و ر و ی د ا ت د ست، چ د وری ئ ر گ ا ن ی ک و چ م ا و ر ا ی ئ ر گ ا ن ی ک، و ک

هست و بیر و تگگیشتن و هه موو لههاتوویدکان که مرهف هه یه تی. تاقیکردن و و پشکنین له مر ناسینی زرتیری مهشک بهردوام، پرسیار بهوامکانی ئینسان که له فلهسهفدا باس کراون، ئیمکانی واهامدان و و پیدادکن، بهوام نه له گای تیفکرین و تگگیشتنی فلهسهف و تلهزکانی فلهسهف و، بههکوو له گای نه یه لهگی و ناسینی بهلهژیکی ئینسان خه یه و.

ئینسان له گای هه نه گهه ی پرسیار به ناسینی خه و تگگیشتن له بوون و نه بوون به فلهسهف و تگگیشتنی فلهسهفی گه یشت و خه له گه فلهسهف و پرسیارکردن و پیداکردنی واهام خه ریک کرد. بهرپرسی ماکس پلانک ئینستیت ته فرانکفرت، ولف سینگر دله به ژ: "ئیدی بوونی ویستی سه ره به خه و ئازاد له لای ئینسان، دله به ته ئیلیزیه (تراویله) گه مرهف قه بووی بکات، که هه موو ئه نجامهکانی مهشک له سه ره پرسهی نه یه نهکان ساخ دله به ته و. له ژهر تاقی کاسه سه ری ئینسان، هه مان قانون به به و دچه که ئه ستیهکان ده سوو نه و د و و گه د خات."

به و په یه گه ر تلهزی سینگر به سه له م ندر و کاری مهشک و د یه کسان بن و په یه وی هه مان قانونی نائیرادی بن که ئه سته رهکان ده سوو نه و و شه و و به ژ به دوای یه کدا ده هه نن، هه چ مرهف له بهرپرس نا به له هه ر کار و ئا کار که که ئه نجامی ده دا.

هه رچه نه به بهوونی سینگر و سینگر رهکان به نگه به نه هه ی واهامی پرسیار گه له له گای تاقیکردن واهامکانی نه یه له گی، بهوام که مه به پرسیار نووی فلهسهفی له گه خه یان ده هه نن، که ئینسان خه ی په و خه ریک ده کات. ئه سپاته تاقیکردن واهامکانی نه یه له گی، نه که به ته نیا فلهسهف و، بههکوو به یس و به وانی ئه یین، باوه ی ئه یینی و خودایی هه ده ته که نه.

گه له تاقیکردن و به نه نجام دراوه به ئه و ی به زاندر، که ئه یا مرهف به نه نجامی جه له یه که، دله به یه هه ست و هه وه ست و کاره که، به په ی "زه میری خودئاگا" ی خه که له بهوونی "من" دا خه ده نه و نه، دله جه ته و، یان به ره له و ی ویستی به خه ئاگا، به یار بدات، مهشک به یاری داوه و "من"، نه به یاری ئیرادی خه ی، بههکوو به یاری مهشک به جه ده گه یه نه؟

تاقیکردن واهامکانی مهشک له گای سیستمی کامپی ته ری و پر گرامی تابه ته و به نه نجام دراوه و ده که به وردی و ده قیقی ئه نجامهکانی مهشک به یندر و ئه نالیز به که، ئاکامی ئه م تاقیکردن واهام به و ده ده خه که نه یه له گی باس له ده سته اته ته ئه ته ماتیکی به یارده ره

ئۆتۈم تەيسىم " بۆردۈۋام دۆمەندى و ئۆم باسش درىژى پەيدا دىكات. ھەرچەند زىر نىشانى لى ژيانى ئۆمەددا بى ئىسباتى زى بىۋىنى ئۆتۈم تەيسىم دىبىندىر، ھەتا زى بىۋىنى ئۆتۈم تەيسىم "مى"!

برايم فۆشى

۱/۱/۲۰۱۷

فتۋاى كۈشتىن بى ھەخنى گرانى ئىسلام ... ژىلوان شىش محمد ساج

لەم ووتارەمدا تىشك دەخەمە سەر ئەو ھەھەشە نا مىر قانىيە كەلەلەين موسو مانە كەنە پەرستەكانەۋە دەكرتە سەر نوسەرانى ئاينى و شەرەزايان لە بواری ئاينەكاندا بە تايبەت ھەخنى گرانى دىنى ئىسلام، كە ھىچ بواریك بى بىرو و ئاى ئازاد و فەكرى جىاۋاز ناھەتتە، تەنھا بىرو باۋەتە خەيان دەسەپەنن بەسەر كەسەكاندا، ئەۋەت بىر و باۋەتە جىاۋازى ھەتەت و ھەخنى يان لى بگرتەت و بەر پەچيان بداتەۋە، كافىر و مولحیدە و كۈشتىنى ھەتەت دەكەن، بە بىر و بىۋىنى خەيان دەسەتەتدار و فەرمانەۋاۋ خاۋەنى ھەردوۋ دۇنيا ھەر خەيان بەھام زوۋمىيان لى كراۋە و ئازادىيان لى زەۋت كراۋە. ئازادى لى ئەمان سەربەين و بە كەپەلە كەرنى سەكسى ئافرەت و بە تاۋان بىردن و ماۋىۋەران كەرنى كەسانى غەيرى خەيانە، ئەمەيە ئازادى و ماف لىتان زەۋت كراۋە، دىكتاتۋر و توندەۋى ھەتەقەنە خەتەن، شاۋاۋ دەبەن بى ھەلمانىيەت و دەۋەتە تانى دىموكراسى خاۋز بە كافىر و زەۋت كەرنى مافەكانتەن ناۋيان دەبەن، لە كاتەكدا زىرەك لەم كەنە پەرستانە لە ژىر ئاۋاۋ باۋەشى ھەلمانىدا خەيان ھەشار داۋە، نەمۇنەش بى ئەمە مەلا كەركار ئەمىرى پەشۋى ئەنسارولئىسلام كە لە ئەۋروپا نىشەتەجەيە ھەر لە باۋەشى ئەۋاندا قەسە زىل زىل ئەكات لە بەردەم شاشەي كەمپىتەردا، فتۋا دەردەكات بى كۈشتىنى ئەم كەس و ئەۋ كەس و بە ئاشكرا پىشتىگىرى تىرە دەكات، بەھام لە ژىر ئاۋاۋ ھەلمانىيەتە ژيانى پارەزراۋە سەرە ئاۋ ئەمانەش پەياندا دەشەتەۋە، ئەمەيە نەمۇنە كەسانى ئىسلامىزم.

له گرته‌یه‌کی فیدیایی ئەم کە نه پەرسته گوێ بیستی بووم دەنه‌ئێت و هاوار دەکات، هەر کەسێک دژی ئیسلام قسێ کرد پێویست بە فتوا ناکات بێ کوشتنی، بەکوو هەر موسوڵمانێک له هەر کوێی دنیا دەستی پێ گەشت بە تەورێک ملی بپه‌ئێت و هیچ حسابێک بێ پێیس و یاسا نه‌کات، دواتر با پێیس و حکومەت بیکوژن، ئەمەیه‌ کردەوه‌کانی ئیسلام بەم شێوه‌ی بیرو و ڕای جیاواز قبوڵ دەکەن بە سەر په‌ینی ڕه‌خنه‌گرانی، یه‌که‌م تیرێری قه‌ه‌م موسوڵمانان کردیان کاتێک پێغه‌مبەر فرمانیدا به‌ کوشتنی که‌عبی کوێی ئەشرف و محەمەدی کوری مه‌سله‌مه‌ش هه‌ستا به‌ تیرێرکردنی که‌عب و سەری بێی و به‌ دیاری سەرکه‌ی بێ پێغه‌مبەری موسوڵمانان برده‌وه‌.

نمونه‌ی تریشمان زۆره‌ بێ تیرێری قه‌ه‌م که‌ له‌ مژووێ ئیسلامدا ڕوویان داوه‌ به‌ ئام ئەوه‌نده‌ قه‌زه‌وه‌ن و نا مر‌فانه‌ن به‌ شهرمی ئەزانم باسیان لێوه‌ بکه‌م، به‌ ئام ئەوه‌ی سه‌یره‌ مه‌لا کە نه‌ پەرسته‌کان له‌ میمه‌ری مزگه‌وته‌کانه‌ وه‌ ده‌نه‌ئێتن و هاوار ده‌کەن و جن‌و ده‌دن و قسێ ناشرین ده‌کەن، به‌ شانازییه‌وه‌ باس له‌ کردەوه‌ ناشرین و قه‌زه‌وه‌نه‌کانی ئیسلام ده‌کەن، که‌سی که‌م ئەق‌ و نه‌فامیش به‌ دیاریانه‌وه‌ دائه‌نیشن و فرم‌سێ ده‌ژن و له‌ ناخی دێانه‌وه‌ ئەگرین، ئەمەیه‌ قه‌یرانی ئەق‌ و مه‌عریفه‌، ئەوه‌ی عه‌ق‌ و ڕه‌شبه‌ری بێت له‌ ناو کەمه‌گای ئیسلامیدا بوونی نی‌یه‌، وه‌حشیگه‌رانه‌ و به‌ سه‌رده‌می ناو ئەشکه‌وته‌کان بیر ده‌که‌نه‌وه‌.

له‌ ناو موسوڵماناندا ڕاده‌ی زو‌م و توند‌ه‌وی گه‌شت‌ته‌ لوتکه‌ی بێ شهرمی، به‌و ڕاده‌ی که‌ منداڵێک تازه‌ له‌دایک ده‌بێت له‌ ساته‌ وه‌ختی له‌ دایک بوونیدا دینی ئیسلامی به‌ سه‌ردا ده‌سه‌پێتن، ناوی خواو پێغه‌مبەری ئیسلامی به‌ په‌نا گو‌یدای ده‌ئێتن، تووندو تیژی ئیسلام هەر له‌ ساته‌ وه‌ختی له‌ دایک بوونماندا ده‌ست پێده‌کات.

سه‌رباری ئەوه‌ی زۆرێک له‌ نووسه‌ران و ڕه‌خنه‌گران له‌ میمه‌ری مزگه‌وته‌کانه‌وه‌ ناویان و که‌سایه‌تیان له‌ که‌دار ده‌کێت به‌ ڕه‌شبه‌ردنه‌ سه‌ریان به‌و په‌ی ڕاده‌ی به‌ده‌ه‌وشتی.

زیاتر له‌ 5200 مزگه‌وت بوونیان هه‌یه‌ له‌ کوردستان تێیدا په‌یامی ئیسلام بێاو ده‌کێته‌وه‌ و تیر‌ر به‌ره‌م دێت، سه‌ره‌ ڕای ئەمه‌ش ده‌ئێتن ئازادیمان لێ زه‌وت کراوه‌، وه‌ک و له‌ سه‌ره‌وه‌ ئاماژه‌م پێدا ئازادی لای ئەمان ئەوه‌یه‌ ڕه‌گه‌یان پێ بدر‌ت له‌ ژ‌ر ئا‌ای ئیسلامدا کاری تیر‌رستی و کوشتن و بێین ئەنجام بده‌ن، ئەمه‌ ئازادی ئیسلامه‌ لێیان زه‌وتکراوه‌، به‌ ئام به‌ه‌ی ئەوه‌ی کەمه‌گای ئه‌میان ته‌واو ک‌نتر‌ی بیری دووا که‌وتوی ڕ‌یان کردووه‌، ئەوه‌ی دژیان بوه‌ست‌ته‌وه‌ و

هڅه ځان له بگرېت ده نن گوم او کافره و کهسایه تی له که دار ده کهن، له بهر نه مه شه هڅه ځنه گرتن له دینی ئیسلام له که مه گای ئیسلامیدا به ته هڅی سوور و بځه.

به ام دواي سا ځانی نه وه ده کان کرانه وهی هر می کوردستان به ووی وو ځانی ژنا وادا، به خڅا ځیه وه چه ندین نوسه ری زاناو به جوړت هاتنه گڼه پانه که وه، به شاره زایان له دینی ئیسلام توانیان چه ندین هڅه له دینی ئیسلام بگرن به به سځکړنه وه له که نه پرستان، نه مه ش دل ځی و ئازایه تی نه و ځت له ناو که مه گایه کی دواکه و توئیسلامیدا، هر زوو نوسینه کانی هم نووسه رانه یان په هزم نه کرا، که وتنه سر هڅر شکر د نه سر کهسایه تیان و فتواي کوشتیان به ده کړدن.

یه که له و نوسه ره زاناو دل ځرانه کاکه مریوان هڅه بجه یی بوو که نه پرستان له هاتنه ده نگ و خڅپشان دانیان له دږی کړد و فتواي کوشتیان به ده کړد، به چه ندین گڼه نه شیاو و ناشرین هڅیاندا به ناشرین کړدنی کهسایه تی نه و به ځزه، به ام دهریا به ده می سهگ پیس نا ځت.

به ای نه مه مریوان هڅه بجه یی دهریایه که له زانست و زانیاری، جځگه ځزه هم که سه زانایه، به خڅا ځیه وه کاکه مریوان وه که ځکی نه ته وایه تی هه ستاوه به دروست کړدنی قوتا بخانه یه که له زانست و زانیاری، وه که و چه که کی کوشنډه وایه به د ځی تیر ځستان، کاریگه ری نووسینه کانی له سر تاکی کورد ه نگی داوه ته وه، به شځوه یه که سانه کی زځی زگار کړد له قهیرانی نه ق، له مودمینی بیر کړدنه وهی سرده می جاهیلی زگاری کړدن.

نه وهی حکومتی هر ام درکی په نه کړدوو هڅه نه ستا په ی مریوان هڅه بجه یی کړدی، هیوام وایه مریوان هڅه بجه ییه کان به رده وام بن و نه ترسن له هڅه هڅی که نه پرستان، ماوه یه که له مه و پښ شه ووا کورت ځکی ځیش پیسی مه لا کړ کار ئاسایی نامه یه کی به ناردم په ی اگه یاندم که به دهستی ځم خو ځنی ځم ځم ځه ځا کړدوو، ئاخر دهر په کورتی ځیش در ځی جاهیل خو ځنی من ځه ځا ه یا که نه ق ځا نه کی نمونه ی ت و مام ستا کړ کاره که ت، ژانه خه ریکی له خشته بردنی هم گه نج و نه و گه نجن به کاری تیر رستی، بوونی که سانی وه که نه ځه ساره ت کی گه وره یه به که مه گایه کی ته ندروست، ئیوه سه رچاوهی به ره مه ځنانی که نه ق ځین له که مه گه دا، هیوام وایه حکومتی هر ام به زووترین کات به خه به رب ته وه، کاری جدی بکات به بنه به کړدنی هم دهر په کورتانه، بنه به کړدنیشان ته نها به هڅووه چه که نا ځت، به که ووه ده ځت

شه لهگه بیرو و به چوونیان بکرت تا کوو له هگه وه ووشك بهنن.

سیناریوکانی دواي شري موس ... په یبېن نه ریمان

له پش هاتنی داعش ما ی شیعی پرت بونکی دیاری ه بوو له عراق دا، که ململانېکان به د سټات گډیشتیوو ئاستکی م ترسیدار ، به د رکوتنی داعش و م ترسیېکان له سړ قواری شیعی ما ی شیعی ی کگرتووکرد و زړ به خړای سوپای کی به ه زیان به هاوکاری ئران دروست کرد به پاراستنی قواری و به رز و نډیېکانی خیان ، له ژر ه ر فشار کېدا بیت ئا و گړی د سټات کړا له به غداد .

به پچ وانه و ما ی کوردی پش هاتنی داعش په کڅستنی کی زیاتری ه بوو هیواکان زیاتربوون به ی که یزی نیشتمانی ، ما ی کوردی دواي هاتنی داعش له ک ترازاندنی زیاتر و به یزی کردنی زیاتر به یاسا و په کڅستنی پرله مان ودروست کردنی بارکی ئا بووری سخت و مان و و سړ کی ه ر م به نایاسای له پست کې به بیانوی م ترسی له سړ ه ر م و شری داعش و پاراستنی د سټک وټکان ، که له مان کاتدا به یزی کردن به یاسا و پاسا و ه نانه و به مان و له کورسی د سټات گړترین م ترسی له سړ دیموکراسی و پرتبوونی ما ی کوردی و له د ستدانی د سټک وټکان چونک پاراستنی د سټک وټکان به ی کړیزی وئیرادی گډل د بت نهک دابش بوون به سړ دوو به ردا .

له دواي شري موس چینه و ی به ره می شری داعش که کورد توانیو ټی زری خاک کې له عراق و سوریا به د ست بېت ، که پارزگاری کردن له سړ کی ترین کار کان ټی ، ئ و ی جی نیگ رانی نه بوونی په یو نډی کی دروست و ت کم ی له نه وان کوردستانی ر ئاوا و باشوردا که ه کار کې بنه ما ی بارزانین که ناتوانن په یو نډی له گډ هیچ ه ز کی کوردستانی دروست بکن که ئا مانجیان دیموکراسی و حکوم ټی ی کگرتوو بټ به مانای به رز و نډی ها و ټی و کوردستان .

به پچ وانه ی ئ و به چون سیاسي کې د پین دواي داعش ه بژاردن له

عراق و کوردستان دتت ئاراو و باروودخک ئاسای دتتو ،
ئووی ووددات نهمامتی زیاتر و جنگی زیاتر ، چونک
همبژاردن خزمتی ههمز سهرکی ههمزکانی دواي داعش ناکات ن ل
عراق ن ک ل کوردستان ، بو پپی ل کوردستان پارتی دیموکراتی
کوردستان ک بشکی زری ههمز و چکی ک وک هاوکاری هاتت
کوردستان دست ب سهردا گرتوو و بشکی زری نهمامتیکانی
کوردستانی برددکوت ل بارودخی ئابووری و ب پیزی کردن ب
یاسا و زیندوو کردنووی دوو ئیدارپی ، بپی ههمبژاردن خزمتی
بنهمامی بزرانی ناکات ل کاتی ئستادا و بهرژوو ندیکانیان
دکوتت م ترسیوو .

پارتی ساانکی زری چاو دکات ناوچکانی زنی سوز بکوتت
کشوو و تا ب ههمر گگی بک بتوانت ئو ههمر بقزوتوو ک
ناوچای فرمانووای خی فراوان بکات .
ل عراق ب ههمان شوو ههمز شیعیکان ک خاو نی نهمامتیکانی
باشوور و ناوراستی عراقن ک ئمم ههمبژاردن خزمتیان ناکات ک
خکی عراق ل کاتی ئستا دا شنبیری سیاسیان زیاتر ل
ا بردوو دنگ بو ههمز تقلیدیان نادن ک ب ناوی دینوو
چوسا ندویان توو .

پاش شری موس ئو ههمز زری حشدی شعبی ک ئران پشتگیریان
دکات ک ئامانجیان فراوان کردنی دسماتی شیعی و دستگرتن
ب سهر نوتی ک رکوک دا باشتین کات ک ل سنورکانی کوردستان
نزیك بوونتوو ب ههمی شوی موسوو ک ئران دیوت دسماتیان
فراوان بکات ، ب و پپی ک رکوک ک ل ژر دسماتی یکتی دای
نزیك ل ئرانوو دکوتت دوویانکی زری ترسناکوو . . بهم
شووی :

ی ک میان : دژی حشدی شعبی بجنگت ب لای نی ک موو ئران ل خی
ب نجتت ک هاوکاریکانی ببدرت ل لاین ئرانوو ههمروها
بهرژوو ندی ئابووریکانی بکوتت م ترسیوو ک بشکی زری خی
لو نوتت دا دبینتوو ک ل گگی ئرانوو دینتت دروو
ل م کاتت دا دتت سلیمی پارتی بت بو مانای نی نکتتتها
پاشکی ب یاری یسیاسی پارتی بت دتت ت نازوولی گور ب
بنهمامی بزرانی بکن ، چونک پارتی ههمد حیزبکی سمن نی ک
ک یکتی بو ههموو ختاتوو ک هاو فکری پارتی ل بنهمام کردنی
زنی سوز ببتت نچیرک ب ئووی ن یخوات (ساانک پارتی ههمو
و ب رنامی ب قوتدانی یکتی داناو) .

دوو میاڼ : ټټک وټنډ لږگڼ ټټران کڼ زڼنی سڼوز بڼ سلڼمانی و
کڼرکوکڼو بختڼ بڼرژڼو وڼدی ټټرانڼو دوو ئیدارڼی بڼسپڼنډت کڼ
لڼم کاتډا لڼ بڼرژڼو وڼدی زڼنی سڼوز نابڼت ، کڼ دژایڼتی ټټمریکا
بکڼیت کڼ دڼیڼو ټ شریټڼکی ټمنی لڼ کوردستانی رڼژئاواوڼ درڼژ
بڼتڼو بڼ کوردستانی باشور تا سنورڼکانی ټټران لڼ پڼناوی پاراستنی
ئاسایشی ئیسرائیل و دابڼانی حکومڼتی سوری لڼ هڼر چوار لاوڼ تا لڼ
نایندډا لڼ سینارڼیڼکی ترسناکی ئاسانتردا تڼوڼی بگلڼنن .

هڼروڼها بونی پکک لڼ سنجار هڼیڼکی باش بوو تا پارتی لڼ دواي شڼی
موسڼ بڼکاری بڼنډت بڼ دروست بوونی ئاڼڼزی تا خڼی لڼ دیموکراسی و
هڼبژاردن بدزڼتڼو بڼ بڼام بڼهڼی ټشیری سیاسی پکک ویدیو
تڼگڼشتنیان لڼ ووداواڼکان و باروودڼخی ټستای ناوچڼکڼ هڼوڼیان دا
بڼ ټټک وټن بگلڼن چارڼسڼر.

ټگڼر هیزڼ شیعیدڼکان هڼرش نڼکڼن سڼر کوردستان و لڼ داهاتوودا
ئاڼڼزی لڼ نڼوان پکک و پارتی درووست نڼبڼت لڼ کوردستانی باشور
پکک بکشڼتڼو بڼ پڼی ټټک وټنی نڼوانیان هیچ ټگڼیڼک نڼمڼنډت بڼ
خڼ دورخستڼو لڼ هڼبژاردن پارتی کارتهڼکانی دڼسوتڼت بڼی پارتی
بڼ هڼر ټگڼیڼک بڼت جڼنگ هڼدڼگیرسڼنډت .

بڼیادی ئیبڼ شڼت ... بڼتان لڼ تیف ماویلی

ئیبڼ گیان
لڼ و ټټژڼی ا ټم دیت
پشتت وڼدینگڼی مزگڼو تڼ دا بوو
لڼ و ټټژڼی ا
لڼ پڼش بڼرایي مزگڼو تڼ
لڼگڼ منداڼانی گوندي بڼدڼورتا هڼدڼپڼڼین؛ ئیبڼ شڼت!..
دڼزانم عڼقڼ درڼزنڼ..
ژیری بڼباکڼ!
ئای ئیبڼ گیان..

ئای لاشتی و ئای لاشتی و
 ئای لاشتی و پشتی دشتی مام کیم ...!
 وجود شت و (کانت) شت و ئیبش هر شت ...!
 ئو نامیدی لاشتی بوو
 هه موو جار دبوو و مای پرسیار ...
 ئیب گیان به چی شت بوویت؟!
 - شاکرو تاجا
 چی تر؟ ...
 - کچی خا م ...
 پک نینی عاقل کان!
 - دایکت ناوی چیه؟!
 به شاکرو سرت ئخست سرت چکت و
 دتگوت: گوچین! ...
 هه موو جار
 کدها تیهو به ما مان
 زه پم خاش بوو دشتت ئبردو باخت و
 کلن ویلستنت دترئه هه نا به چایه، پرخداخ پلاستیکه کت! ...
 پاش دتگوت:
 دایه گوچین هه ر پم دهره؛
 سوقات شت بیت ئتو شت نیت! ...
 گلهکی دم شاد ئبوو گلهکی
 وختی دها تیهو گوندی و دشتی (فرید) دگرت
 هه موو جار وختی نوئه دتهه نایه ناو مزگوت و
 لگه ئم نوئه پد کرد نوئه! ...
 چنده خاش بوو ئیب گیان!
 کله کله نای پشت مای مام کیم و
 هه ند جاریش پش به رای مای ئم
 دووگوردت ادخت دووگورد
 دتگوت ئو به نیته (بوزا) یه! ...
 ئدی وختی توو بوویت و
 نوشتی و وضعی ئگهست کنتت جبهه کرد؟!
 کتبه کی مارکست سروا بن گرتوو دتگوت:
 وها است تر دخو نم و! ...
 ئای ئیب گیان! ئیب شت!
 یارم تیم د ...
 با و ا بگم؛ گشت کانت و مای خم بنوسم و
 ئیب کوی؟

چا کم.

بہ کو؟

ژوانم ھہ یہ لہ گہہ مہ لہہ، مہ لہہ کی تاووس

ئای.. ئیبہ شہت!

ئای کہ وجود ئاوساوی شہتی وسہ رگہ ردانیہ!..

ئیبہ گیان

ئو و رہ ژہ زہ ر خہش بوو

کہ دہستی (کافکا) ت گرتیوو

لہ گہہ ئہمہ ہاتنہ یاری خوش خوشا نہ!..

یاری لہ گردی واندزہ!!!

ئہا گوت ہا وہہی (نیتشہ) شہتہ یہ!؟...

ئای کہ جوان بوو وختی (ہیگل) ت بہ خہ بہر ھہنا یہوہ!

جاہ کیشیان زہر پہکہ نیم کہ گوت:

حاموہ ابی نازانہت یاری خہتخہ تنہ بکات ھہ تا سہ دام لہ حوکم بہت!

ئیبہ گیان..

لہ و ساوہ دہزانم..

من شہت و

ہیگہ شہت و

کافکا شہت و

کانت شہت و

کہلن ویلسن سہ رگہ ردان و

نیتشہ بہ عہقہ و

بوزا ئاوارہ و

ئہ گہست کہنت داماوو

سوقہات شہت و

ئہ فلاتون لہ خہ یاہ پہاوو حامورا بیش شاگہ شکہ!!!..

تہ نیا تہی و بہس تہ نیا تہ

بہس تہ نیا تہی ئاقہ وزیر، ئیبہ شہت!..

بہتان لہ تیف ماویلی (پایان)

.....

لا فہ نتیجہ کن فسانہ نویسی چیر کن شاعر بہ مندا بان ... رزا شوان

کن مندا بووین، لہ قوتا بخانہ سی سار تائیدا دہ مانخوہند، لہ کتہبی خوہندنوہی - عہرہبی - و لہ کتہبی خوہندنوہی ئینگلیزیشدا، کن مہ چیر کن کی کورتی ئہ فسانہیی خشیان تہدا بوون، چہژ و خشیہ کی زہرمان لہ خوہندنوہی ئہ و چیر کنانہ و ردہ گرتہ۔ لہ و چیر کنانی کن لہ یادمن (لہ قلاق و رہوی، گورگ و بہرخہلہ، شہر و مشک، رہوی و کنہ شہر، مہروولہ و کولہ، شوان و گہزہ کنہ کنہی، دوو مراوی و کیسہ کنہ، کیژہ کنہ لادیہ کنہ و گہزہ شیر کنہی، ئاشہ وان و کوہ کنہی و گوہ درہژ کنہی، شوانہ درہزنہ کنہ و گورگ، قہلہ شہ و رہوی، مریشکی ہہلکہ زہ، رہوی کلک بہ او، دوو ہاوہ و ورچہک، کنہ روہ شک و کیسہ، کنہ بوونہ وہی مشکان، تیتیلہ و بیبیلہ، کنہ تر و مہروولہ، ماسیہ کی بچہ لہ و راوکہر، ہہز لہ یہ کنہتی دایہ، قہلہ شہ و گہزہ، چہ قہ و قہلہ شہ، تاد) لہ و کتہ بانہ دا ناوی چیر کنووسہ کنانہ نووسرا بوون، ئہ مہ شہ لہ و تہ مہ نہ دا مہراقی ناوی نووسہ رہ کنانانہ بووین، ئہ و شمان بہ خہ یاہ دا ناہات و لہ مامہ ستاکا نمان ناہرسی کن چہن (رہوی، لہ قلاق، گورگ، چہ قہ، قہلہ شہ، کنہ شہر، کیسہ، شہر، کنہ روہ شک، بہرخ، دارہ، تاد) وہ کو مہ قہ قسہ دہ کن.

ئہستا دہ زانین کن بہ شک لہ و چیر کنہ ئہ فسانہ یانہ لہ نووسینی (ئیزہ پ - یہ نانی) و بہ شہ زہ رہ کنہشی لہ نووسینی (لا فہ نتیجہ - فہرہ نسی) یہ، بہ شہ کیشیان چیر کنہ کی فہلکہ رہی و ئہ فسانہیی کوردیمانہ. چیر کنہ کی ئہ فسانہیی، جہ رہ کنہ لہ جہ رہ کنہی چیر کنہ، رووداوہ کنہی چیر کنہ ئہ فسانہییہ کن راست نین و ہہ بہ ستراون و خہ یاہ دایہ شتوونہ. خہ یاہیش ہہندہ بہ جوانی و فہنتازی و چہژہ و رازاندوونہ تہ و، گوہگر و خہلہ ر وا ہہست دہ کن کنہ راستینہ. چیر کنہ ئہ فسانہییہ کان بہ زمانی ئاژہ بان و باہندہ و مہروو و درختہ کانہ و نووسراونہ. بہام لہ راستیدا ئیلہامی ئہم چیر کنہ کانہ لہ خودی رہفتارہ کانہ مہ قہ کانہ و وہرگیراون. چیر کنووس لہ ترسی دہ سہا تدارانی زہردار و ستہ مکار و سیاسہ تمہداران و بہدکاران، بہ زمانی ئاژہ و باہندہ و درختہ و، گوزارشتیان لہ کردوون.

واتا چیر کنہ کی ئہ فسانہیی جہ قہ نگین، بہ نموونہ: (گورگ ہہمای ہاریہ،

چاقو نوسنی و چاقو سی، رڼوی فښکاری، شکر زرداری و قورخکردنی د سښات، مڼو گڼلکي داما و بد سښات، سڅک ټمکي، مار بدکاری، کوډر ټر بهه‌شي، پشیل سپی‌یی هڅو ټازایی،... تاد).. بڼام مډج نیی که ټم خ‌س‌ت‌ت‌ ج‌ف‌نگی و ه‌مایان‌ چ‌سپاونین، ه‌ند‌ جار رڼوی د‌ب‌ت‌ ه‌ما و مژد‌ی خ‌خوازی، که مږق ب‌ کارکی خ‌ربچ‌ت و گ‌شبینی و ب‌ختیاو‌ریی ب‌ دوا د‌ب‌ت، ل‌ کورد‌واری دا د‌ب‌ن: (رڼوی ه‌اتوو ب‌ پیرت‌و). ه‌ر ل‌ ناو‌و‌کی ټم چیر‌که خ‌یا‌ئام‌زان‌دا، گ‌لی ر‌خن‌ و توانج و پلار و تان‌ و ت‌ش‌ر و ل‌م‌ و قس‌ی ب‌ تو‌که ه‌ن، ر‌نگ‌ چیر‌کنووسانی چیر‌کی ټ‌فسان‌یی ن‌یان و‌ل‌ر‌ب‌ت که ب‌ راشکاوی ټ‌و‌ی د‌یان‌و‌ت د‌ریان ب‌ن و ل‌ چیر‌کی ریالیستیدا ټ‌و ر‌خن‌ و توانجان‌ ب‌ ئاشکرا ب‌و که‌سان‌ بگ‌ی‌ن‌ن که م‌ب‌ستیان‌.. باشت‌ین نموون‌ی چیر‌که ټ‌فسان‌یی‌کان، چیر‌که‌کانی ف‌یل‌سووفی ه‌ندی (ب‌ید‌با) ی‌ که ل‌ژ‌ر ناوی (کلیل‌ و دیم‌) دان نووسراون.. ه‌رو‌ها چیر‌که‌کانی (ه‌یزود‌س - ی‌ن‌انی) و (ټیز‌پ - ی‌ن‌انی) که چ‌ند س‌د‌یک ب‌ر ل‌ زایینی نووسیویان‌، دووریش نیی ټ‌وانیش ل‌ د‌می خ‌کی‌و‌ ه‌ند‌ ل‌و چیر‌که‌کان‌یان و‌رگرتووبن و ب‌ ناوی خ‌یان‌و‌ ل‌ ف‌رم‌کی ټ‌د‌بیدا نووسیویان‌.. چ‌ن‌دین چیر‌کی ټ‌فسان‌یش ه‌ن که ب‌ س‌رد‌می فیر‌و‌نیی‌کان (میسریی‌ که‌ن‌کان) د‌گ‌و‌و‌.

ب‌گومان گ‌لی کوردیشمان خاو‌نی گ‌نجین‌یی‌کی پ‌ ل‌ د‌یان چیر‌کی ټ‌فسان‌یی و ف‌لکل‌ری و میلی و ه‌قای‌ت‌.

ټ‌فسان‌ و چیر‌کی ټ‌فسان‌یی ل‌ کولتووری ه‌موو گ‌لانی دنیا دا ه‌ی‌، بوو ب‌ ب‌ش‌کی ن‌مر ل‌ که‌ل‌پووری میلی و ن‌ت‌وا‌ی‌تی.. ه‌ند‌ ل‌ چیر‌که ټ‌فسان‌یی‌کان بوون‌ ب‌ ټ‌فسان‌ی جیهانی و، ه‌ر گ‌ل‌ک‌ر‌س‌ن‌ای‌ت‌یان ب‌ خ‌ی د‌گ‌و‌و‌و‌.

چیر‌که ټ‌فسان‌یی‌کان پ‌ ل‌ پ‌ندی جوان و ل‌ قس‌ی ن‌ست‌ق و ل‌ نام‌ژگاری ب‌سوود و ل‌ چاک‌خوازی و ل‌ وان‌ی پ‌رو‌رد‌یی و که‌م‌ای‌تی و ل‌ ر‌فتاری راست و ل‌ ب‌های جوان .. ه‌رو‌ها پ‌ن‌ ل‌ ر‌خن‌ و پلار و توانج و تان‌ و ت‌ش‌ر و ل‌م‌ و، پ‌رد‌ه‌م‌ای‌نی ست‌مکاری و ز‌رداری و چ‌وسان‌دن‌و و ناداد‌پ‌رو‌ری.

مند‌ان چ‌ژ و خ‌شیی‌کی ز‌ر ل‌ خو‌ندن‌و‌ی چیر‌که ټ‌فسان‌یی‌کان و‌رد‌گرن، چونک‌ ه‌ستیان د‌بزو‌نن و گ‌ش‌ ب‌ چ‌ژ و ح‌زی ټ‌د‌بی و هون‌رییان د‌که‌ن و ئاس‌ی ر‌ش‌بیریان فراوانتر د‌که‌ن و ف‌ره‌نگی وش‌کانیان د‌و‌م‌نتر د‌که‌ن.. تا ټ‌م‌ش‌ تام و چ‌ژ‌ی ټ‌م چیر‌که ټ‌فسان‌ییان‌ کا ن‌بوون‌ت‌و‌ و کا‌یش نابن‌و‌.. ب‌ی‌ ب‌ش‌کی ز‌ریان بوون‌ت‌ با ب‌تی کت‌ب‌کانی خو‌ندن‌و‌ی قوتا بخان‌ی بن‌و‌تی

لښ پرگرامي خوځندني زېربڼې وټا تدا.. چونک چيرک هکارکي گړنگي
فربوون و پروړدکړدن.. لښ ئمټشدا بښکي زېري چيرکښووسان
و شاعيراني ناسراوي منداڼان لښ جيهاندا، چيرککښيغري ئفسانڼي
يا بښ منداڼان دښووسن.. لښ شاعيراني ناسراوي کورديشمان کښ بښجگ
لښ شيعري ئاسايي، چيرککښيعريش بښ منداڼان دښووسن نموونڼيان کاک
(لښ تيف هښمټت).

نووسږي بښ ناوبانگي فږنښي (جان دي لافښتين) گږورښ نووسږکي
چيرککښيغري ئفسانڼيد بښ منداڼان، کښ لښ جيهاندا بښ (شاي
چيرککښيعر و مټت و ئفسانڼ) ناسراو.. تا ئمټ لښ م بواردا
هښچ شاعير و چيرکښووسک لښ جيهاندا نښگښتوونڼت ئاستي
لافښتين.

(جان دي لافښتين) لښ (۸/گښلاوښ/۱۶۲۱) لښ شارچکي جواني
(شاتوتيري) لښ هږمښي (شامباين) لښ فږنښا، لښ خښزانکي
دښوښمښند لښ داک بوو.. لښ پاريښ درښښي بښ خوځندني باښا دا، لښ
کښلښښي ياسادا بښوانامښي وږرگرت و مټت تي ئوښيان پښدا کښ وښکو
پارښنښرک کاربکات.. لافښتين لښ زماني فږنښيدا زږر زيرک و
شارښزابوو.. بښ ئندامي (ئاکاديميي زماني فږنښي) هښښيان
بښارد.. لافښتين لښ ساښي(۱۶۴۷) لښگښ (ماريا هږيکارت) ي تښمښن
چواردښ ساښان دا، هاوسږرگيري کړد.. لښ ساښي (۱۶۵۳) دا (چارلز)
کوښيان لښ دايک بوو، گږچي نښوان خښي و هاوښينښکي ساردوس بوو،
بښام لښ يښکري جيانښوونښ، ماريا و چارلز لښ (شاتوتيري) دښښيان،
بښام لافښتين لښ پاريښ دښښيا.

لښ راستيدا لافښتين بښ داهښنښري چيرککښيغري ئفسانڼي داناښرت،
خښي نايشارښتو و دان بښوښدا دښن کښ چيرککښي ئفسانڼيدکاني
(ئيزښپ) ي ښناني و (بښيدبا) ي هيندي و (فيدږي) لاتيني و چښند
چيرکښووسکي کښش کاري تښکردوون و سوودکي زږري لښوږرگرتوون.. تا
ئو رادښي کښ بښشک لښ چيرککښکاني لښ گښ چيرککښکاني ئزوپ دا
تښکښوونښ.. هښند لښ چيرککښکاني ئزوپ دراوونڼت پښ لافښتين،
يا بښ پښچښوانو.

بښام ئوښي کښ جياوازيان بښ چيرککښي ئفسانڼيدکاني لافښتين
بښخښون.. ئوښي کښ لافښتين چيرککښيغريکاني بښ شښوازکي ئدښبي
و هونږي هښند ناسک و شيرين و جوان داښتوون.. کښ شښقي
جياوازيان و تايبښتمښنديان پښو ديار.. چيرککښکاني کورتن و
زيادښښيان تښدا نښي.. بښ زمانکي ناسک و ساکاريش داښتوون..
چيرککښکاني کښوتنښ سږ زاري منداڼان و گږورکښان لښ فږنښادا..

بە سەر زەربەى زمانەکانى ھەموو جىھان و ەريان گەئەاون. . بەشەكيشيان وەرگەئەاون بە سەر زمانى کوردیمان، بە نموونە (پیرمەرد)ى نەمر(رەوى و کەشەشەرى) لە شەوى چیرەکەشەردا ھەنیو تەو. . تام و چێژى وەرگەئەانەکەى پیرمەرد، لە دەقەکەى لافەنتین گەر زیاتر نەبەت کەمتر نیە. . (فایق بەکەس) یش ھەر بە چیرەکەشەردا (دوو مراوى و کيسەکەى ھەنیو تەو، بە ھامان شەو (ھەزار موکریانى) (کەبوونەوى مشکان) ى ھەنیو تەو. .

بە لای مەنەو شەنەگەرى(موحاکەمەى مام چەو نەدر) کە شاعیری گەورەى کوردمان (ەبدو ەگەران) کە بە چیرەکەشەردا بە مەندا ەانى نووسیو، کە زادەى بیرى گەران خەیتى، لە ئاستى چیرەکەشەردا شەردیە ئەفسانەکانى لافەنتین کەمتر نیە

گەلە لە شاعیر و چیرەکنووسانى جىھانى سوودیان لە ئەفسانەکانى لافەنتین وەرگرتوون و بوونە بە ئیلهام بەیان، لەوانەش (ئىگناسى کراسیسکى) ى پەندى و (ئىشان کريلەق) ى روسى و میرى شاعیرانى ەرب(ئەحمەد شەوقى) ى میسرى – کە بە رەچەئەک کورد. . چەندین شاعیر و چیرەکنووسى کەش. . سوودیان لە ئەفسانەکانى لافەنتین وەرگرتوون. . بە تەبەتیش (ئەحمەد شەوقى) کە خەشى لە پەشەکی دیوانەکەیدا، ئەماژەى بەم کارتەکردە کردوو.

دەتوانین کارەکانى لافەنتین بەکەین بە سە بەشەو: (بەشى ەکەم: فابلیس) واتە (چیرەکەشەردا ئەفسانەییەکان)، (بەشى دوو:م: کەنتیەس) واتە (گەنجەفە و مەتە و ھەقەیتەکان)، (بەشى سەیەم) کارە ئەدەبیە ھەمەئەنگەکانى تری. . بەم لە جىھاندا زیاتر بە بەشى ەکەم ناسراو، کە توانا و بەھرە و بلیمتە و جیاوازی لافەنتین دەرەخات.

لافەنتین لە ماوەى(۲۶) ساڵدا، لە (۱۶۶۸ تا ۱۶۹۴) لە دوانگەزە کتەبى چاپکراودا (۲۴۳) چیرەکەشەردا ئەفسانەیی بەاوکردەتەو. . سە لە کتەبەکانى لە دواى کەچکردنى خەى چاپکەران.

چیرەکەکانى بە زمانى ئازە و بەندە و زیندەو و دار و درەختەو نووسیون، لە ھەندە لە چیرەکەکانى مەفیش رەیان ھەیە. . لافەنتین دەو: " بە رەنمایى مەف ئازەم بەکارھەنا " بە زمانى ئەم ئازە و بەندە و درەختانەو، رەخە دەگەت و توانج و پەلار لە: زەرداران، ستەمکاران، فەبازان، ناپاکان، لەخەبایبوان، نەزانان، بەدکاران، نادادپەرەران دەگەت، ئەمژگاریى ئەو شەدەکات کە: دەسەزى، سەز، خەشەویستى، بەزەیی، بەرجەستەبن.

چیرەکەکانى لافەنتین بە زەرى پەندەک یا بە ئەمژگاریەک یا بە

لہذا ہر رزمی کا ولکراؤ کی ختم ہو، دیکھو... تاکوو، ئے فریق نام بنوسم۔

ٻڌڻ وٽي خاڪ و ٿاسما ني عر بستا ني سعوودي بگرم وٽ.
 ناشم وٽ: ٻي لاي کوني ٻڌڻ نگدا تپي م،
 وٽ ٿو مار ي كيف ل سار جاد ٻي جڏڻ ت و د بريسڪ ٿو وٽ.
 يان، ڦٽ ٿي س رسو و هڻڻ ري پلاندان ري ٿاڙا و گڏ، بئينم وٽ.
 ٺي ٻي حر ٺي دوو ه وٽ و، ٺي ي م ني دوو خ سو و،
 ٺي عوما نيش، ٻي چا وٽ کي شان شيند بازرگان ٺي ٺيما ات بئينم وٽ.
 ل ٻي سا ٻي ندي ري ٿي ران وٽ، ٻي ٻي ل م کي بچو وٽي ٺي سغ ري ها وٽ م
 د ٻي ٻي م وٽ.
 ي ٽي م شو نيش ٽي ٻي د چم: جي ٻي د ٻي ت و، ما وٽ ي ٽي ل ٻي
 د ٻي م ن م وٽ.
 ل ٽي گ ٽي مندا ٽي ٽي وٽ: ٻي ه ردو و زما ني ع فار ي و س ما ي، '۱'
 ٺا خا و تن د ٽي م وٽ.

- ۲ -

خ ه ٺي خ ش، و ٽي و ٺي و د ها تي يا ٺي، ٻي جلا ٽي سونن ٽي وٽ
 بگ ٽي ٽي.
 ل ٻي ه ٽي ٽي: گو ٽي ل ه ٽي ٽي گام ش ٽي.
 ش و ٽي ٽي ل ٽي سمارا نام ن م وٽ.
 ل د ها ٽي ٽي نزي وٽ: س رقا ٽي د بم ٻي ٻي م چني وٽ.
 ٻي تيگريني ٽي '۲' ٽي، ٻي و ٽي ليچ ٽي ستو وٽ د ٽي م:
 با ٽي ٽي وٽ، قا وٽ ي ٽي ٻي تامي وٽ ٽي ٽي بخ ي وٽ!

- ۳ -

غلا ر بووم وٽ ٻي ر و ٽي سيوپيا،
 ل د رگاي مر ٽي ٽي ٽي م دا:
 ٽي چووم ٽي وور، ٽي نترين ٽي سكوپروسڪم ٽي دا د زي وٽ.
 د سٽي ج، نام ي ٽي م ٽي ووي، ٻي نووسي گ عزم '۳' نووسي و،
 ٻي ج م ه شت، ٻي وٽ ه رڪ س هات، ل ي ٽي م شارستا ٽي بڪ ٽي وٽ.
 ٽي و و خت ش ٽي چووم وٽ، ه ٽي ٽي ٽي ل ٽي قان،
 پ ٽي يان د گوتم: ٽي ٽي ش ٽي ٽي ٽي وٽ!

- ۴ -

هيچ خ ش ي ٽي نا بينم ل و م گاديش ي '۴'
 چ ٽي ٽي ٽي د ريا، وٽ ٽي و ان ي لاي خ مان،
 ٽي رام ٽي نيشتمان ٽي يان، ٻي ٻي رچا و وٽ تا ن وٽ شكا ندو وٽ.
 گ ر ٻي و نا ٽي، س يري چر دان ٽي ٽي ٽي بڪ ن:
 بز ان، ل سا ي ٽي نوت و د وٽ ٽي وٽ، چ ٽي ندي ٽي دا ما وٽ!

- ۵ -

لـ شوئنی وئستانی شـمـند فـرکـ بووم، لـ مـمباسا، '۵'
چاوئـم دـکرد: ئامینـ کینیا، '۶' بگـتـو لـ ئـگـندا.
تاکوو بچینـ دامـنی شاخی کلیمانجا، '۷' باسی مـسیقا بکـین.
کـچی چـکدارک لـ نـویاندا، هـمووی بـ دیل گرتبوون.
ویستبووی شـشی مائوو مائوو، '۸' هـگیرسـنـتـو، بـ یاخیبووان.
کـ ئامینـی بینـی بوو، چـکی دانا و دـستیدایـ گیتار،
دوای ماوـیک بوو بـ مـسیقار!
سـ قـئی چووینـ ماسای، '۹' لـ بـردـم خـکـانی وئـدا:
بـ تـنیا، دـستمکرد بـ ژـنین تار!

- ۶ -

وـک زـنگباریی و تانگانیکا، '۱۰'
بـ زمانـی سـواحیلی، بـ یـکدی دـین: دادا و کاکا. '۱۱'
وـرن با لـ تانزانیادا یـکـگرینـو.
اـبردوومان، وـک گـئی تووتن بـ شیشـو دـخـین،
بـ وئی وشک بـتـو.
وـک سیگار دـپـچینـو و،
بـ نـرـمـی لـ دـدین و، دوکـ بـ با دـکـینـو!

- ۷ -

جارک، چووم بـ گـشت.
بـ دیوانی گـرانـو: دیتـم، سروشتی نـو چـمـن و بـندـن و دـشت.
بـ مـقـییـکـو، لای کـناراوـکانی فیکتـریا '۱۲' دانیشتم،
حزورخواهیم بـ صادق هـنایـو، بـ دوو شیشـ گـشت.
دوایی، بـ کـشتیـک، چووم پـرت لـئیس، '۱۳' لـ نـویدا:
شیرکـانی لـرکـام خوـندـو...
کـ "بـکر عـلی"م بیرکـوتـو، کـ شـهید کرا.
چـند شـو، لـ ئـتـانـا ناریفـ، '۱۴'
چوومـتـ سـر گـئی "ژان- ژوزف"، '۱۵'
شیرعی "نامـیک بـ خوا"ی شـرکـم بـ خوـندـتـو.
بـ سبـی دوا ئـوارکـی، لـ مـرـنی '۱۶' بووم.
بـ یادی زـریای هیندی، ماسیـکـم سوورکرد بـو.
وـک ژـنـائی پاییز، بـ یادی تانجـ،
قولابم خستبوو نـو ئاوـکـو.
خـشر لـو، ئـو خـکیانـی و...
وایانـد زانی من بازرگانـکی شیرازیم،

ها تبم، بستان و گوستانی سعادتی، بختی بفرشم و.
دوایی زانیان کمن کوردکم و، بختی ها تووم،
لگشت و هاتانی ئفریقادا:
هردوو چامکئی نالی و سالم بخوئمن و!.

- ۸ -

نگیش، لگشت ردا: پیزی بختی و سپیی و لگشت ددا.
وکتی و کوئ شپستئی مزامبیق،
کتی بختی تا قمیی کددانی سپیی و، زاری دگشت و:
هرجی بختی بوو، بختی لوی ئستووریدا دختی و،
شینومر دختی و، لگشت پکتی نیندا!.

- ۹ -

ئو و کچم مالوویی، بختی بختی کی هسیری و دگشت و:
یکتی م لگشتانی ئو بوو،
گوتی: ئو و کوئ و بختی منی چرکاندوو:
لگشت مام، سددانئی لگشت ردت و!.

- ۱۰ -

بختی تراکتی شختی و، بختی تا ئوار:
ئو دگشت کشتوکا یانی نختی و زامبیام دگشت و.
چ جووتیار بوو، گنمیان پختی دگشت، تا قاتوقئی و و نختی و.
لختی و ابوو، من یوسفم و، هاتیم بختی و:
بختی فسیری خوئ و بختی و، وختی بختی بوئمن و.
هختی تا اوچی بختی کان، دگشت نگرئ و بختی و هختی و.
تاکوو مس و پختی و، ئاودیو نکتی و، بختی و لادا!.

- ۱۱ -

بختی یانیان، لگشت بختی باری کارم دگشت: بختی قارچکم دگشت و.
لختی و، کووز بختی و، هختی و چنگ نختی و.
ئو و ژن مکتی چرخ و شختی انئی دختی و لام:
داوای دوو دگشت کختی و ریان لگشت دگشت،
وکتی و هیچ دگشت پختی و خوئ و لگشت لگشتی و بختی و.
بختی کیان: کچکئی، گوارئی شینی لگشت گودا بوون،
دگشت ترسام، لختی و هختی و تووشم بکات:
تختی و باری کشتی بختی هختی و بختی و: بختی شختی و بختی و نختی و.
لگشت هختی و، '۱۷' بگرم نگرت و، بختی لگشت گار بختی و '۱۸' نا.
لختی و سرقا بووم بختی و نکتی و پختی و.

دوای ماو یـک، مـم کـوتـ کیمبیرلی، '۱۹'
 لـ چا مـ گـورـکـدا هـر ئـمـاسـم دـرد هـنا .
 دـگـ پاشای لیسـتـ '۲۰' دانیشتم،
 مـکـوتـم جلو بـرگ و پـاوی و،
 هـناردی بـکـم، بـ نامیبیا .
 کـ مـشم کـوتـ نیشتمانی سوايزلـند: پاشای سـیـم مـ بینى،
 گوتى، ئـو بـ نهـها تبووی، خـ ژنى چواردیـمیشم هـنا!
 منیش بـ پـکـنـنـو، پـم گوت:
 گـر لـ کوردستان دـژیای،
 دـمـک بوو، مـزگیان دـنای!

- ۱۲ -

بـ بـد نگی، ماو یـکـی زـر لـ کـرتی کا بیندا '۲۱' دـژیام.
 قووماشی پورتوگالیم لـ سائـتـم '۲۲' اـ دـهـنا:
 ئیشی دوورینم دـکرد.
 یـکـ، بـ قـوچـقـوچی بندـشتـو، دـیگوت:
 با هی من شـوازی پـپـی بـت.
 یـکـ، بـ سـرپایـیـکی دـاو و، دـیگوت:
 من لـ خـکـی ئـوبـرم، با سونـتی بـت.
 کچـکی شـتا شـدهـا تـلام، کـ مـرم دـگرت،
 بز انم چـند سـانتیم: کـک پا دـکـوت.
 وک ئـوی من لـ نهـو هیندیـم سوورـکان اـ ها تبمـو:
 هـمیش بـ دوو پـلـکـگـا، ستیانى دـبـست.
 لـ برى قووماش: مـژنـبوو، پـنجـم بـر دـرزی مـکـنـنـهـکـوت.
 لـ باتى پشوو: شـونـبوو، چاوم بـ مـمـکی خـ نهـکـوت!

- ۱۳ -

بـ یانـیان، مـژنامـم دـگـا لـ کـنـشاسا. '۲۳'
 بـ مـکـوت، مـانـووسـکانى وـم دیتن، لـ قاوـخانـیـکـدا.
 باسمان لـو مـانـ کوردیـم کرد:
 کـ مـمـدی دـشووش،
 دـنکـهـنارى، ژانـدـتـ سـر سینیى هـموو ماـکیـدونیا .
 ئینجا لـی پرسیم: وک بز انیت،
 کـی وـمـی نامـکـی شـرکـهـدرتـو، لـ لایـن خودا؟! .
 گوتم: جارـ ماویـتی، ئـو نیـم شـنگال و کـبان،
 بوونـتـ سـردـی گشت مـژنامـکانى دونیا!

- ۱۴ -

وځک گڼلی تووا، '۲۴' هه میښ من، خوښم زیاتر له دچاڼا:
له چاو، هوتووی و توتسیی کان، '۲۵'
که قساپه خان یان داناوو، له بروندي و واندا.
هر جار و یه کیان، به بیا نووی زړینده و:
نوی دی دسید و، منیش به رد که وتم: وځک گڼلی تووا!.

- 10 -

لای بانگی شوان، ل ن و دوورگی ی بولاگی ی'۲۶' زرچی فیکت ریا:
چای ئی گگ ندیم د خواد و.
خستر ک ل س ر پرد ت خت ک داد نیشتم،
ب یادی گ م ی مندا ایم، ه ن د ک جی جی م ب کرد:
قو ش کی و، ه ن د ی پ بک ن، خ ریکبوو د پسا!
دوایی گوتی: ئ ها ئ و ئ و بوون، ئینگلیستان ناچار کرد:
چ ن د گ ید ی کی ناردن کوردستان و،
وش ی کیان ب ئ و د نگی دانا!.

- 17 -

بله آدینه کی قیسا و،
 له گوندی نگانگالا، خوار جوبا: '۲۷'
 چه ند سرکه بزمن و درابوو،
 بیانله و و نم، جگله له م و مانگا.
 هم شوان و هم میش گاو ان بووم.
 هر خریکی د شینی گوانیان بووم.
 ئیدی ئو ژنانی و، هم مووش و:
 ح زیان ده کرد: م مکیان، بخ نه بر ده ستانم!.

- 17 -

گوڤه بڼه ژبه، هر څه ريکي زيکړه.
 بڼه رد وام به دواي نوور وويه.
 که سبه ريش بدات لهي،
 واک عاريفهک دچم مته ووه.
 کاهوو، که حزه به خرم خرم دکات،
 به ووي به نوي جويندو:
 ته وواف به نهو ددان کا ندا بکات.
 څه ياريش له قان،
 له سر کو موي کچان، څه قاش قاش دکات.
 واک نه وکچ به انگويي، '۲۸'
 به به رچاوي هه مووانه ووه:

خٲى هٲٲا ج دٲكات!.

- ١٨ -

واى... چٲند سٲختٲ بىستن، لٲ: كٲمارى كٲنگٲ.
چٲكدارٲ توندٲٲوٲكان،
دٲستدرٲٲريان دٲكدٲ سٲر ژنان.
ماسىكا، '٢٩' دٲىگٲٲاىٲوٲ: كىر و گونى پىاوىان دٲبٲى و،
دواتر دٲرخواردى ژنٲكانىان دٲدران.
زمانم ٲا بوو، مرٲقبوونم شٲرمٲزارى نواند،
هٲچ شتٲكم پٲ نٲبوو بٲ گوتن:
ئٲو ٲٲژٲ، هٲر تفم بٲخٲ دٲكد،
لٲ جىاتى، گشت پىاو ٲاژٲٲىٲكان!
حٲزم دٲكد؛ تٲر بٲ دٲىخٲى، ئٲنجن ئٲنجنم بكات،
لٲ تٲٲٲى گشت ناپىاو زٲردارٲكان!.

- ١٩ -

بٲو چرقتى گٲرماىٲ، ٲٲشماٲك هٲدٲدٲم لٲ: گا بٲن.
وٲك قٲرٲجٲكانى لاي خٲمان،
بٲ زمانى فانگ، '٣٠' گٲرانى واكا واكاي شاكىرا دٲٲٲٲوٲ.
هٲٲى ئىستوا، بٲنٲو دٲمدا تٲٲٲ بووٲ.
گٲر گٲرانى نٲٲٲم و تٲزٲك خٲٲٲكىيانٲ هٲنٲٲٲٲٲم:
ئٲى ئٲو پلا گٲرمىٲى وٲ، چٲن چٲنى دامركٲنمٲوٲ!.

- ٢٠ -

سوارى پاسٲكى شىن دٲبم و، لٲ باتا '٣١' دادٲبٲزم:
ٲٲك بٲرانبٲر زٲريا، شىعرٲكانى "هيو ا قادر" دٲخوٲنمٲوٲ.
ئٲتٲش، دٲگٲٲ دٲلفىنٲكد ا گٲمٲ بكٲ،
منىش، لٲوبٲرٲوٲ: لٲ برى وٲنٲت بكٲشمٲوٲ،
گمٲى كٲتر، دٲخٲمٲ نٲو ٲستٲىٲكى شىعرٲوٲ.
وٲك دوو باٲى سٲروادار، باٲندٲكانى وٲى، پٲ هٲدٲدٲفٲٲٲنمٲوٲ.
بٲ وٲى كٲ لٲ گٲمٲكٲ وٲٲٲز بووٲت،
دٲگٲٲ مندا، سوارى پاسٲ شىنٲكٲ بىتٲوٲ!.

- ٢١ -

لٲ نٲو قوتا بخانٲىٲكى سٲرٲتايى شارٲچكٲى مارٲوا '٣٢' وانٲم
دٲگوتٲوٲ.
لٲسٲر تٲختٲ ٲٲشكٲ:
بٲ تٲباشىرٲكى سٲى، نٲخشٲى خوٲنٲشٲنى سوورٲٲستٲكا نم دٲكٲشاىٲوٲ.

یټکټ لټ قوتا بیدکان هټستا و، گوتی:
دټتوانی سرټټای گشت ټټنگټکانم به شی بکټیتټو!.

-۲۲-

کټ ئټو کټټبی “چینوا”م، ‘۳۳’ خوټندټو،
ئټوسا زانیم، چ جټنگټکی سیاسیی هټگیرساو.
چټندټ ح لټ نټجیریا تټکشکټنراو.
ئټوټنیټ ئټستاش، بټکټ حټرام، بټ نټوی دینټو:
شمشټرټکی گرتټتټ دټست و، دژی هټموو ئایینټک ټاوټستاو!.

-۲۳-

به دواي ئیشټکدا دټگټټام، بوومټ شاگردی دووکا نټکی کټمپیوتټر؛
وټها فټر ببووم، شټوانټ دټچوومټ سرټخټت، تا بوومټ ها کټر.
شټوټکیان کامټرای لاپټټپټکټی “ئیدریس دټبی”م، ‘۳۴’ کردټو:
هټر مینگټمینگی بوو، کټ لټ دژی دټسټاتی، هاوکاری یاخیبووانیان
داو.
به و هټیټو زانیم، کټ دټگټټعومټر بهټشیر، پټیوټندی دیټلټماسیان
پچټاو!.

-۲۴-

تټټی مټیموون، لټ و ئاژټټ گټشتخټرانټ دټکټمټو:
کټ لټ نټو دارستانټکانی بهټنین و بورکینا فاسټ، ‘۳۵’
کټټپیان لټ تیژ کردبوون و، کردبوویانټ فلیمی سینټما.
نټیانزانی بوو، کټ زټټافټ، ملی هټندټ درټژ:
لټ نټجټرټو، سرټری قیت کردټتټو و، تټماشایان دټکا!.

-۲۵-

هټموو لټمټی ئټوټیان دټکرد، کټ چوومټتټ لټمټ: ‘۳۶’
یاری گټټفم کردوو،
به گټچانی یټکټ لټ پیاوټ پیرټکانی و.
منیش به و نیټتټو تټپټ پټټټکټم،
به دووری سټسټد یارد هټدټدا:
تاکوو لټوبټری چاټټکټی گانا، تټپټکټ بهټنمټو دټر!.

-۲۶-

لټ: سان پټدرټ، ‘۳۷’ هټر خټریکی چنینی زټمبیلټ و سټبهټتټ بووم.
هټندټکیان، به و دټهاتن، وټها گټورټی دروست بکټم:
ئټناناسی تټ اټ بهټنن.

دوو کورتې باښه وې ژوور کټوتن، بې د ننگۍ کې بڼو وې قسۍ يان کرد: با نۍ وې مې، قووې بټ... لکۍ تې د کۍ ين. نۍ و هټيوانې، بې د ننگيان ا دياربوو، شه و و ټټر، هر خرېکې پټې ين بوون!.

-۲۷-

لې: بووچانان، '۳۸' لې شيريني و ساردۍ مټيۍ ک کارم کرد: نۍ وانۍ د هاتن، زياتر داوای شربۍ تي مټوژيان د کرد. کچۍ يۍ کې با ېا بۍ رزي چاوۍ شيش د هاتې لام: وې ها مټي کردوبووم، شربۍ تۍ کۍ م لې شيريني چاوې نۍ و تې د کرد. موشتۍ ريۍ کا نيش، گشتيان ساختۍ چي بوون، دواي زانيم، بې بۍ نووي چاوې نۍ و وې: گيرۍ دۍ شربۍ تۍ کۍ بوو بوون!.

-۲۸-

ناسمان، هۍ وري چۍ هټې بټ بوو، هۍ وړۍ بروسکۍ يۍ کې وې ها هات: وامزاني داي لې تې پۍ سۍ رم. کۍ ئاوۍ مدايۍ وې: لې دارستانۍ کۍ پشت فريتاو نۍ '۳۹' دا بوو. چووم، لې باتي: نۍ ماس دۍ رکۍ وټ، مامزۍ کې کوشتبوو. دواي باران بارين، هټ تاو، پټ ژا... پلکۍ زۍ ينې، لې سۍ ر ملي مامزي داماو دۍ رکۍ وتبوو!.

-۲۹-

لې چۍ مټ نزارۍ کۍ بۍ کۍ، '۴۰' بې دواي پوونگ و نۍ عنادا دۍ گۍ ام. تا چاو بۍ کرد، تۍ سروش بووم. خانۍ چکۍ يۍ کې، لې وې وړۍ وې هټ بوو: بې دار دروستکرا بوو. نۍ و ماۍ وې: لې نۍ و تۍ شتۍ فافۍ نیکدا خۍ يان دۍ شرد. تۍ نافيشيان، چۍ ند دار دولکۍ کې گۍ وړۍ بوو، کۍ ها تۍ وې يادم، وختۍ خۍ ي، بې دانۍ يۍ کې بچووک: سۍ ري زۍ ربۍ منداۍ نۍ نۍ و گۍ کۍ کۍ مان، پې شکا ند بوو!.

-۳۰-

بې چۍ ننگۍ کې ماندايي، '۴۱' لې ناوچۍ خۍ کيۍ کۍ کاسۍ مټسدا: '۴۲' چوو بووم نۍ و قووۍ ايۍ ټټي مټ سيقا. بې نۍ و دارستان و د هاتي وې دا ټټي شتم. نۍ و خۍ کۍ وې: هۍ مووي نقوم ببوون لې ټټ خدا. وېک نۍ ديو بديۍ ک، جار جار، پۍ نجۍ کانم ماچ دۍ کردن: کۍ چۍ نگی وې شم، وې ټټ حۍ هټ نا!.

- ۳۱ -

بـ دونيا بينينـكى ديـو: و
وـك هـزى بـز، '۴۳' چوومـ نـو وـحـى ديـنـو.
هـنـدـك جـار: وـك ئىسلامـكى سـفـيگـريى و،
هـنـدـك جـارـيـش: وـك حـگـرايى دـجـوـا مـو.
جـوانـتر لـو: ئـو پـسـلـكـا نـى و:
كـنـفـتى نـگـيـان دـكـشا يـو!.

- ۳۲ -

بـ ماوـيـك، هـاموشـى نـجـر و چـادم دـكـرد:
بـ وـى قوـى باشم وـ چـنگ بـكـوت، كـارى پـيـكـرتـاشى بـكـم.
دوايى مـلم لـنا بـر و دارفـوور، سـرقـا بـووم بـ پـيـكـرتـاشى و لـو
گـيرـسـامـو.
لـو غـريـبـيـدا، دـتـنـگى وـهاى لـ كـرد بـووم:
لـ پـ كـچـك، بـ بـردـمـمـدا تـپـى.
مـنـيـش، ئـم گـرـانـيـم بـ تـكـى بـسـر دـمـمـدا هـات:
"فاتـيـمـ دوو چـاوى مـستـيت، پـ لـ غـريـبـيت، جـوانـيـم.
بـژن و باـات ئـفـريـقيـم، هـيـچ فـى بـ سـدانـو نـيـم." '۴۴'
كـ گـوـى لـم گـرـانـيـم بـو، گـاـيـو و گـوتى:
مـنـيـش ئـو كـيـژم، دـك بـخـربـيت، كـوـ ئـژـهـا تـيـدـكـ!

- ۳۳ -

نا پـمـو بـ: شـرم شـخ، جـا چى شـتـكـم لـسـر نـبـيـستـو.
بـرپـرسى كـوردى وـهاى بـ چـووم، بـ تـكـى گـان هـفـتـيـكى پـ چـووم.
لـ بـردـم هـمـمـكان، حـزـوورخـوايى دـهـنـمـو.
نـ خـونى يـوسف دـگـمـو،
نـ وـك گـشـتـيار، بـ ووبـارى نـيـلدا دـسووـمـو.
تـنـيا بـ و دـچـم، هـونـرى بـينا كـاريى، بـنووسـمـو!.

- ۳۴ -

بـسـر پـشتى وـشـتر كـو: ئـيـشـتم بـ نـو خـاكى لـبـيا و تـوونـس و
جـزائـيردا.
هـيـچ حـيـكا يـتـكـم نـنووسـيـو.
دـمـزانى وـك خـى و: با دـمـبات و نامـهـنـتـو!.

- ۳۵ -

بـ گـرووى جـبـل تـاريـقـدا نا پـمـو.
لـ مـغـريـبـو، بـ چـشـنى مـدـرنـ:

بیا بانی ژاوادا '۴۵' دسوو م و .
 ب قو گکی وشک و ، چاوی شنم و :
 ب ت نیا ، ل د ر و ی ی ک تیی ئ فریقا ، د م نم و ! .
 یان و ک ب ر ب ر ی ی ک ، تا ت ی ک ل ن وان ه ر دوو بر م دا د ک م :
 ب و ی ب ئ ای ن ت و ک م ، بمناسن و ! .

- ۳۶ -

وختی ب ر ب یانی زوو ،
 فریزوو ، ب ئا ونگ د ستنو ئی ه گرتبوو .
 منیش ، چووم مزگ و تی ن وازیب و ، '۴۶' ب دوو کات نو ئی ب یانی ،
 ک هاتم د ر ، و ک لای خ مان ، جوو ت پ و و ک م دزرا بوو ! .

- ۳۷ -

ل دوا یین س ف ر م دا ، ل : پرایا ، '۴۷' یا پراغم ب ویستی خ م
 پ چا ی و .
 ل چینی بند و : ماسیی کی ب ند ریم ا خست ، ک م ترشم پ کرد .
 چینی دوو م : ل بیا ، ن خت ک د شاوی ت مات م ب س ردا کرد .
 ل بری : گ م و ، پ ل ک گای توورم ه نا :
 ل جیاتی : برنجیش ، ساو ر م ب خووساند و د ن و و م کرد .
 ک تا چینی ش م شکی ق ژا م ، ب س ردا و کرد .
 ئیدی ب تامی خواردن و : ما واییم ، ل قا ی ئ فریقا کرد ! .

" ۱ / ۷ / ۲۰۱۶ - ۸ / ۱۵ / ۲۰۱۶ " ق م دز

ت چنین : ل ژوور کی ۳ ب ۴ م ، نووسراو . ب هیچ و مات کی ئ فریقا
 ن چووم .

ف ره نگ ک :-

'۱' . ع فاری و س م ای : پ شتر خ کی جیب تی ، ب و دوو زمان
 ئا خاوتنیان کردوو ، ک ئ م دوو زمان ، س ر ب ه ر دوو ن ت و ی
 ع فاری و س م ایین .
 '۲' . تیگرینی : زمانی ن ت و ی تیگرینیا ی و ، زمان ک ل بند م ای
 زمان سامی کان . ل ئ ریتریا و ئ سیوپا ، ق س ی پ د کر ت .
 ی ک کیش ل زمان ف رمی کان ی ئ ریتریا .
 '۳' . گ عز : نووس کی ک ن و ، ب زمان کان ی گ عز و ئ مه ری و

تيگرينى وټكار دټ.

‘۴. مټگاديش: پايتټختى وټاتى “سټماټيا” يټ.

‘۵. مټمباسا: دووټمين شارى پټ دانيشټوانى كينيا يټ. نټوټندى شارى پيشټسازيى و گټشتياريټ. بټسټرزټرياي هينددا دټوانټت.

‘۶. ئامينټ كينيا يټ: پټشكټشكاري بټرنامټيټكى هونټريټ، تايټبټ بټ گټراني و مټسيقا. لټ: كينيا.

‘۷. كليمانجا: بټرزټرين لوتكټى شاخى ئټفريقا يټ. دټكټوټت وټاتى تانزانيا و، ئټو شاخټش، سنوورى نټوان وټاتى كينيا و تانزانيا يټ. كټ بټرزټيدټكټى دټگاتټ: ۵۸۹۵م.

‘۸. مائو مائو: شټشټكى چټكدارى بوو، لټ نټوان بټريتانيا و كينيا. لټ سالاټى (۱۹۵۲-۱۹۶۰). لټو شټشټدا: نزيكټى: ۱۲ هټزار كټس كوټرا. لټ: ۱۲/۱۲ / ۱۹۶۳ كينيا سټربټخټي وټرگرت لټ بټريتانيا.

‘۹. ماسا: ماسا يان ماسا يټ، دټستټيټكن لټ خټشټكى دانيشټووى قالاټى ئټفريقا، كټ لټ كينيا و باكوورى تانزانيا دټژين. خټشټكى ماسا بټ زمانى “ما” قسټ دټكن. لټ ئټستادا: ۱،۵۰۰،۰۰۰ كټس زياترن. ماسايټكان زټرت بټ هټى شټوازي تايټتى جل و بټرگ و چاندټكټيانټوټ ناسراون.

‘۱۰. زټنگبار و تانگانىكا: پټشټر، دوو وټات بوون و، لټ سالى ۱۹۶۴ يټكيان گرت و، كټمارى تانزانيا يان پټكهټنا.

‘۱۱. دادا و كاك: بټ زمانى سټواحيلى، كټ زمانى فټرمى تانزانيا يټ. واتټ: خوشكټ/ دادټ و، كاكټ، كټ لټ زمانټ ئټرانيټكانټوټ وټرگيراوټ.

‘۱۲. فيكتټريا: مټبټست لټ پايتټختى وټاتى “سيشټل” يټ. لټ باكوورى ټټټلاتى دوورگټى “ماهټ” هټكټوتووټ، لټ نټوټرياي هينددا.

‘۱۳. پټرت لټئيس: پايتټختى وټاتى “مټريس” يټ. لټ نټوټرياي هينددا.

‘۱۴. ئټنتانا نايريټ: پايتټختى وټاتى “ماداگاسكار” يټ. لټ نټوټرياي هينددا.

‘۱۵. ژان-ژوزف اټبياريټيل: شاعيرټكى ماداگاسكارى بووټ. لټ: ۴/۳/۱۹۰۱ لټ ئټنتانا نايريټ، لټدايټبووټ و، لټ: ۲۳ / ۱۹۳۷/۶ مالاوايى كردووټ و، لټ هټمان شار، بټ خاك سپټردراوټ.

‘۱۶. مټرټنى: پايتټختى وټاتى “دوورگټكانى قټمټټ” يټ، يان “كټمټرټس”.

‘۱۷. هټرارټ: پايتټختى وټاتى “زيمبابوى” يټ.

‘۱۸. گا بټرټن: پايتټختى وټاتى “بټتسوانا” يټ.

‘۱۹. كيمبيرلى: ناوچټيټكټ، دټكټوټت وټاتى ئټفريقاى باشوور.

‘۲۰. ليسټټ/ ليسووتوو: وټاتټكى شانيشينيټ. لټ نټوټ وټاتى

ئەفرىقاي باشوورداي.

۲۱'. كابيندا: ناوچەيىكى داباۋ و، سەر بى "ئىنگىلا" يى. لى
نەوان: "كەمەرى دىموكراتىيە كىنگە و كەمەرى كىنگە" دايى. بىسەر
زەرياي ئىتەسىدا دىۋانە.

۲۲'. سائوتەمە: پايتەختى وەلاتى "سائەتەمە و پرىنسىپى" يى.
وەلاتەكى دىۋو دىۋورگەيى. كە نەۋى وەلاتەكەش ئىۋ دىۋو دىۋورگەيى. لى
نىو زەرياي ئىتەسدايى.

۲۳'. كىنشاسا. پايتەختى وەلاتى "كەمەرى دىموكراتىيە كىنگە" يى.

۲۴'. توۋا: گەلەكى كەمەن، لى: ئىگەندە و ۋاندا و بىرونە،
دەژىن. قوربانى دەستى ھوتوۋ و توتسىيەكان.

۲۵'. ھوتوۋ و توتسى: دىۋو گەلى جىۋازىن. لى ۋاندا: ھوتوۋەكان،
زەرىنەن و، لى سەي ۱۹۹۴ ھەۋەلى لى نەۋەردى توتسىيەكانىان دا.
ھەۋەلى، لى بىرونە: توتسىيەكان، زەرىنەن و، ئىۋانىش، لى سەي
۱۹۷۲ ھەۋەلى لى نەۋەردى ھوتوۋەكانىان دا.

۲۵'. بولاگە: دىۋورگەيى، لى نەۋە زەرىچەيى فېكتەرىا. بىشى وەلاتى
ئىگەندە. كە ئىم زەرىچەيى، دىۋەتە نەۋان: تانزانىا و كىنىيا و
ئىگەندە.

۲۷'. نگانگالا: گوندەكە، لى خوار جوبەي پايتەختى "سەدانى
باشوور."

۲۸'. بانگوئى: پايتەختى "كەمەرى ئەفرىقاي ناۋەستە".

۲۹'. يېيىكا ماسىكا كاتسوقا: لى: ۲۶/۵/۱۹۶۶ لى كەمەرى كىنگە
لەدايىك بوۋە، كە بى دايىكە "ماسىكا" ناسراۋ بوۋە. ئىۋ خەشى يەكەك
بوۋە لى قوربانىەكان. لى: ۱۹۸۸ دەستەرى كراۋەتە سەرى و
پىۋەكەيان بى بىرچىۋەيەۋە كوشتوۋە. لى: ۲/۲/۲۰۱۶ مەۋەۋەيى
كردوۋە.

۳۰'. فانگە: زەمانەكە سەر بى خەزانى "نەجر- كەنگەيى"، لى
زەمانەكانى بانە. نەتەۋەيەكەش، لى: ۋەلاتەنى: "گەبەن و كەمەرى
كىنگە و گىنەي ئىستەۋەيى و سائەتەمە و پرىنسىپى و كامىرەن" دەژىن.
زىاتەر لى ملىەنەكەس، بىۋە زەمانە قسە دەكەن. كە زەمانى فەرمى
"گىنەي ئىستەۋەيى" يى، لى پە ئىسپانى و پورتوگالى. ھەۋەلى، وەشەي
"ۋاكا ۋاكا"، كە شاكىرا، بى گەرانى گوتوۋەتە: سەر بىۋە زەمانەيى.

۳۱'. باتا: شەركە گەشتەرىي وەلاتى "گىنەي ئىستەۋەيى" يى، بىسەر
زەرياي ئىتەسىدا دىۋانە.

۳۲'. مارۋا: شەركەيەكە، لى نەۋە وەلاتى "كامىروون" دا.

۳۳'. چىنۋا: ئالبەرت چىنۋالومگە ئاچەپە، شەير و مەنۋوسى
نەجرىا و باۋكى ئىدەبەتە ئەفرىقا. لى: ۱۶/۱۱/۱۹۳۹ لى نەجرىا، لى
دايىكەۋە، لى ۲۱/۳/۲۰۱۳ لى ئەمىرىكا، مەۋەۋەيى كردوۋە.

کتب‌ب‌ک‌ی، ب‌ ن‌وی: "ه‌موو ش‌ت‌ک‌ ل‌ک‌ د‌ت‌راز‌ت‌" ک‌ سا‌ی ۱۹۵۸ ب‌ چاپ گ‌یش‌ت‌وو‌.

'۳۴'. ئ‌د‌ری‌س‌ د‌ب‌ی: ل‌د‌ای‌ک‌ب‌وو‌ی ۱۹۵۲ی‌. س‌ر‌ک‌ ک‌م‌اری و‌ا‌ت‌ی "چاد‌"، ل‌ سا‌ی ۱۹۹۰ تا‌کو‌و‌ ئ‌ستا‌.

'۳۵'. ب‌ن‌ین و‌ بور‌کیا ف‌اس‌ و‌ ن‌ج‌ر‌: س‌ و‌ا‌ت‌ی در‌ا‌وس‌ن‌، د‌ک‌و‌ن‌ ب‌شی ئ‌ژ‌ا‌و‌ای ئ‌فر‌ی‌قا‌.

'۳۶'. ل‌م‌: پا‌یت‌خت‌ی و‌ا‌ت‌ی "ت‌گ‌" ی‌ و‌، در‌ا‌وس‌ی و‌ا‌ت‌ی "گا‌نا‌" ی‌.

'۳۷'. سان پ‌در‌: شار‌چ‌ک‌ ی‌ک‌، ل‌ و‌ا‌ت‌ی "ک‌ت‌د‌یف‌وار‌"، ک‌ ب‌س‌ر‌ ز‌ری‌ای ئ‌ت‌س‌یدا د‌ا‌ن‌ت‌.

'۳۸'. بو‌و‌چ‌ان‌ان‌: شار‌چ‌ک‌ ی‌ک‌، ل‌ و‌ا‌ت‌ی "ل‌ب‌ریا‌"، د‌ک‌و‌ت‌ س‌ر‌ ز‌ری‌ای ئ‌ت‌س‌ی‌.

'۳۹'. فر‌یت‌ا‌ون‌/ فر‌ی تا‌ون‌: پا‌یت‌خت‌ی و‌ا‌ت‌ی "س‌ی‌ا‌لی‌ن‌".

'۴۰'. ب‌ک‌: شار‌ک‌ ل‌ ژ‌ا‌و‌ای "گ‌ین‌یا‌". ن‌ت‌و‌ت‌ ی‌ک‌یشن‌، ک‌ ل‌ ژ‌ا‌و‌ای گ‌ین‌یا‌ و‌، ه‌ند‌ک‌یشن‌ی ل‌ "س‌ن‌ی‌گ‌ال و‌ گ‌ین‌ ب‌ی‌سا‌و‌" دا‌، د‌ژ‌ین‌.

'۴۱'. ما‌ندا‌یی: گ‌رو‌و‌پ‌ک‌ی ن‌ت‌و‌ی‌، ل‌ ژ‌ا‌و‌ای ئ‌فر‌ی‌قا‌، نز‌یک‌ی ۱۱ ملی‌ن‌ ک‌س‌ن‌. ک‌ ل‌م‌ و‌لا‌تا‌ن‌ دا‌ ه‌ن‌: گ‌ام‌ب‌یا‌، گ‌ین‌یا‌، ما‌لی‌، س‌ی‌ا‌لی‌ن‌، ک‌ت‌د‌یف‌وار‌، س‌ن‌ی‌گ‌ال‌، بور‌ک‌ین‌ا‌ ف‌اس‌، ل‌ب‌ریا‌، گ‌ین‌ ب‌ی‌سا‌و‌، ن‌ج‌ر‌ و‌ م‌ر‌یت‌ان‌یا‌.

'۴۲'. ک‌اس‌م‌نس‌: ئ‌و‌ نا‌و‌چ‌ ی‌ی‌، ک‌ د‌ک‌و‌ت‌ ن‌ا‌ن‌: "گ‌ام‌ب‌یا‌ و‌ س‌ن‌ی‌گ‌ال و‌ گ‌ین‌ ب‌ی‌سا‌و‌".

'۴۳'. ب‌ز‌: گ‌رو‌و‌پ‌ک‌ی ن‌ت‌و‌ی‌ین‌. ز‌ما‌نی ق‌س‌کرد‌ن‌یا‌ن‌ ب‌ز‌ ی‌. ک‌ زی‌ا‌تر‌ ل‌: "۲۳۰ ه‌زار‌" ک‌س‌، ق‌س‌ی پ‌ د‌ک‌ن‌. ل‌ و‌ا‌ت‌ی "ما‌لی‌" د‌ژ‌ین‌. ب‌ش‌ک‌ی ک‌م‌یش‌، ل‌: ن‌ج‌ر‌.

'۴۴'. دو‌و‌ نی‌و‌ د‌ری شی‌ع‌ری "س‌ت‌ ف‌ا‌ت‌یم‌" ی‌، 'ئ‌حم‌د‌ ه‌رد‌ی‌" ی‌. ب‌ د‌س‌ت‌کاری و‌ دا‌ش‌ت‌ن‌و‌.

'۴۵'. ب‌یا‌با‌نی ئ‌ژ‌ا‌وا‌: و‌ا‌ت‌ی "س‌ح‌رای ئ‌ژ‌ا‌وا‌" ی‌.

'۴۶'. ن‌وا‌زی‌ب‌و‌: مز‌گ‌وت‌ی شار‌ی "ن‌وا‌زی‌ب‌و‌" ی‌. ل‌ و‌ا‌ت‌ی "م‌ر‌یت‌ان‌یا‌".

'۴۷'. پ‌رای‌ا‌: پا‌یت‌خت‌ی و‌ا‌ت‌ی "ک‌ی‌پ‌ ف‌رد‌" ی‌. ل‌ ن‌و‌ ز‌ری‌ای ئ‌ت‌س‌دا‌ ی‌.

ژوان ... سږدار جاف

پښکېشه به ئاسارک

له هه ناسه

یه کهم نیگا و تاسه دووړی
من سهرمهستی جوانی ته بووم
په نه ده کړا

له م بېوړی ... !!؟

سه فېری سهرمای وشه مه
له رڼگا دا رهه قهه له توون
خه قسه من هرگیز رهه نین
په له سحر و غه مزه جادوون
کچ له ناسه

ده بمه ته زی گهردی رڼگات
له نه یو یه کا

بتوینه وه

هه موو ده مه ده می نه بهت
به با له تا هه ده زنه م
به رهو ج ژوان هر دینه وه